

Ад лідскіх муроў

№ 5
г. Ліда
2001

Пётр Калбыка
Данута Бічэль
Вера Ляцецкая
Юры Карэйва
Дзяніс Летуноўскі
Віктар Бачароў
Іван Гушчынскі
Аркадзь Мігдал
Юля Гушчынская
Мікола Лазоўскі
Міхась Мельнік
Ян Чачот
Алесь Стадуб
Зміцер Шах
Уладзімір Васько
Валянцін Таўлай
Людміла Шот
Ганна Рэлікоўская
Ігар Воран

16 сакавіка 2001 года рэдактар газеты “Наша слова”, рэдактар
часопіса “Лідскі летапісець”, заснавальнік і выдавец часопіса
“Ад лідскіх муроў”

паэт Станіслаў Суднік

приняты ў Саюз беларускіх пісьменнікаў

*Пад цяэсарам бед і нягодаў
Гібеў той гаротны народ,
З малітвай пра долю-свабоду
Чакаў ён месій што год.*

*А Бог быў заняты, як звыкла,
Дзе б Ён там месію шукаў,
Ды вера людзей каб не знікла,
Пазта ўзамен ім паслаў.*

*Пазт жа не ведаў пра гэта,
Што ён меў ад Бога казаць,
Пазт, ён здаваўся пазтам,
І месій ў ім не здалелі пазнаць.*

Станіслаў Суднік.

АД ЛІДСКІХ муроў

*Літаратурна-мастацкі часопіс
№ 1 / 5*

г. Ліда
2001

Дзяржаўны камітэт Рэспублікі

Беларусь па друку

ПАСВЕДЧАННЕ

АБ РЭГІСТРАЦЫІ
ПЕРВЯДЫЧНАГА ВЫДАННЯ

№ 1542

Назва «Ад лідскіх муроў»

Від першядычнага выдання

часопіс

Мова (ы)
русская, беларуская

Месца знаходжанне

першядычнага выдання
бул. Зарэчнай, 5-17
231300, г. Ліда

Тэрыторыя
распаўсюджвання

г.Ліда, Лідскі р-н,
раёны Гарадзенскай вобласці

Заснавальнік

Суднік Станіслаў Вацлававіч

Ад лідскіх муроў

Заснавальнік і
выдавец

Станіслаў Суднік

Рэдактар:
Юры Карэйва

Адрас рэдакцыі:
г.Ліда, вул. Зарэчнай
д. 5, кв 17.

Наклад:
500 асобнікаў

Выданне здзейснена
пры дапамозе ГА
«Таварыства
беларускай мовы імя
Францішка Скарыны»

Надрукавана
на абсталяванні
часопіса
“Лідскі летапісец”

Камп'ютарны дызайн:

Наталі Цвіркун
Артура Ганько

Камп'ютарны набор:
Наталі Цвіркун
Макетаванне
(дизайн):
Юрыя Карэйвы

Ад лідскіх
муроў

Пётр Калбыка

*Цяпер перад вамі з
души*

*хваляванием
стаю й выяўляю
сарэчны свой*

*жар,
і кожны мой водклік
вам повен*

*каханнем,
бо вас паважае і
любіць пясняр.*

Менск – сталіца майго краю

Спелым збожкам звоняць ланы,
льюща радасці званы.
Менск радзімы, Менск каҳаны,
сэрца нашай стараны!

Ты, як зорка ў небе цёмным,
мілым светам вабіш душу!
Ты квітнееш, мы не згінем,
пераможам мора, сушу...

Беларусам я названы,
Беларусі мы сыны,
Менск радзімы, Менск каҳаны,
сэрца нашай стараны!

Доўга край наш быў стаптаны,
кроў пілі з нас грутаны,
Менск радзімы, Менск каҳаны,
сэрца нашай стараны!

Перасціхнуў боль і раны,
з рук нам спалі кайданы.
Менск радзімы, Менск каҳаны,
сэрца нашай стараны!

Ты, як зорка ў небе цёмным,
сваім светам вабіш душу.
Ты квітнееш, мы ня згінем,
пераможам мора, сушу!

Сёння шчасця дужа маю,
новых злыдняў не страшусь!
Менск – сталіца майго краю,
край мой родны – Беларусь!

**На дзень імянінаў
муроў Спадару Дзямідаву**
(акруговаму інспектару ў Лідзе)

У гэты цудны, зімні час,
пад небам роднае краіны
наш семінары III клас
ўстрachaе Вашы імяніны.

З глыбінь душы ў саду душы,
вам поўныя кахання
прыносяць ў дар для Вас,
Спадар,
сардэчны пажаданні.

У гэты дзень так дарагі
рады за волю змагароў,
узнáўши радасці сцягі,
Вам жыць жадаюць сто гадоў!

Ў красе жыцця - для Вас дзіця
праменіць шчасцем воблік,
бо толькі Вы сабе знайшлі
ў ягоным сэрцы водклік.

І гэтих мілых дзетак рой,
што кожна ранне ў школу йдзе,
Вам кожна з іх ў душы сваёй
падзяку шчырую наясে.

І кожны з нас у гэты час
сардэчна просіць Бога,
каб Ваш прамені і ўноч,
і ўдзень
паказваў нам дарогу.

Бо Вы, як месяц паміж зор,
што светам цудным залаціца
і рассвятляе той прастор,
дзе цемень вечная тайца.

Ў віру награнуўшых часоў
хай ззяе нам Ваш цудны свет!
Вам жыць жадае сто гадоў
у гэты дзень юнак-паэт!

Успаміны

О, годы щаслівия!
Юны годы!
Пакінулі мілы вы мне ўспамін.
У лонах прадўзіва
ўрочай прыроды
правёў я раскошна
прабегі часін.
О, вёска кахана,
дзе хата мне родна
стаіць між кудравых
і сумных бяроз,
з табой не разлучыць
нас сіла ніводна,
бо я там радзіўся,
вучыўся і рос.
Ўсе тыя куточки і гаік урочы,
квяцісты лужочак
над ціхай ракой,
цяпер я спакойна
заплюшчыўшы вочы
усё гэтае бачу
жывым прад сабой.

Як ўспомню мінула,
дык з жаласці плачу,
І быццам я чую
тых птушачак хор.

О там я пазнаў свайго
шчасця прамені
мене Муза прыслала свой
скромненъкі дар.

Ці чуеш? О брат мой,
мае ўсе адозвы,
мае усе ўчушня ў гэты вось час.
З табой шчэ нядайна
гараў тыя нівы,
цяпер променъ шчасця
затыміўся, пагас
О пробліскі шчасця,
ніякай заганай
я вас не прыкрою
ўжо сёняшнім днём.

Як ўзоры дзяўчыны,
так мною каханай,
што сэрца праменіць
кахання агнём.
Пакінуў я вёску, радзімую хату,
пакінуў дзяцінства,
шчырэйшых сяброў,
той мілы куточак,
фалісты, узніты,
зялённыя нівы і пасмы лугаў.
О, Шчучын далёкі!
Глухі і пануры,

як сумна і сонна ў прасторы
глядзіш.
Шчэ душу ўцяшающ
мене школьнія муры,
ў якія штораніцы
з сышткам ляціш.

I разам з сябрамі
ў цесным з'яднанні
за школьнью лаўкай
спакойна сядзіш,
а ўсё ж адчуваю
ў души парыванні,
каб зноў завітаць у вясковую ціш.
У вёсцы мне роднай
чулейшыя гукі,
пад дзіўную песню

і свіст салаўя,
ніколі не чую там суму і скукі,
для вёскі і толькі народжаны я.
А сёння, о, Муза!

Прышлі мне натхненне
раскрый прада мною пазіі свет.
Мо хто, праслушаўши
мае ўсе тварэнні,
з усмешкаю скажа:

“Ей будзе паэт”.
Цяпер перад вамі
з души хваляваннем
стаю й выяўляю
сардечны свой жар,
і кожны мой водклік
вам повен каханнем,
бо вас паважае
і любіць пясняр.

Від лідскіх
муроў

*Над маёй канапай
партрэт паэта Мацея
Юзафа. З тых самых
продкаў Малой, з Ка-
нановічаў. Душа яго ў
вечным святле і заў-
сёды каля мяне. На-
вучыў мяне не падда-
ваца смутку. У снах
каляровых лётаў. Там
мы і сустракаемся - у
снах каліровых, вы-
сока, у лёце. А Малая і
не ў сне можа паля-
цець.*

Данута Бічэль

Малая

Утрымаща на працы ў школе Малой не ўдалося – нязручная, бездапаможная, лішняя. У райАНА прапанавалі Малой узяць надомнікаў – такіх самых, як і яна, нікому не патрэбных, малых. Вучыла іх чытаць, пісаць і маліцца. Прыводзіла іх за руку ў касцёл. Хто мог хадзіць.

Але чыноўнікам спатрэбілася больш заробкаў. Яны адабралі ў бяспраўных гадзіны, а сказалі, што тыя маюць дрэнныя водгукі.

Малая стала на ўлік у цэнтры па беспрацою. Кожны аўторак ёй даюць спіс месцаў працы, але тыя месцы ўжо занятыя. Была ў тым спісе нават аб'ява, што набіраюць загортваць цукеркі! Па аб'явах у газетах усе месцы займаюць раней, чым тыя газеты выходзяць. Таму што аб'явы спачатку складваюць, заадно чытаюць, а пасля змяшчаюць у газетах.

У інтэрнаце будаўнікоў у пакоі на дваіх стаіць яе дзіцячы ложак. Суседка б'е Малую і абяцае забіць, каб вызваліць пакой сабе адной.

- Я памру ў ложку, - кажа Малая.

У ложку яна ляжыць, калі ад голаду баліць жывот. А так Малая з д лідескіх муроў заўсёды ў касцёле. Касцельныя мышы прыносяць ёй крыху ежы.

Свядомыя касцельныя пані кажуць:

- Эта ж не кацяня. Эта ж прыніжае яе чалавечую годнасць.

Малая не паддаецца смутку:

- Можа я адводжу ад некага бяду...

Запрашаю яе папалуднаваць. Прыходзіць, калі я вызначаю дакладны дзень і гадзіну. Прывучыць Малую, адказваць за яе лёс, не маю сілы. Наша вёска ў ліхія дні апекавалася бежанцамі, пагарэльцамі і, нават, акружэнцамі. Я - не вёска, гэта я ўжо ведаю. Малая прагаварылася, што яе мама выпівала. Мамы ўжо няма.

У першым класе настаўнік звязаў Малую на ровары ў Зэльву. Невядомая сіла прывяла яе на падворак перад царквой. На двары стаяла жанчына ў такой жа сукенцы, якая ёсьць у мамы. "Мама, а што ты тут robish?" Але голас быў не падобны да мамінага. "Можа я твая духоўная мама?" – спытала паэтка. Так Малая ўпершыню ўбачыла вялікую Паэтку.

Што такое "духоўная мама", яе мама, не ведала, але спалохалася... і болей у Зэльву яе не пускала.

У трэцім класе настаўнік пасадзіў яе ў карзінку, як кацяня, укроў і завёз на ровары ў інтэрнат. Яе прымушалі падпісаць адмаўленне ад мамы. Малая плакала, але не падпісала. Не адраклася.

У шостым класе яна вучылася ў інтэрнаце, які быў яшчэ далей ад мамы. Яе білі большыя дзеци. Мама купіла ёй сапраўдны гадзіннік. Колькі часу, яна разбірацца не ўмела. Адна дзяўчынка з інтэрнату адбірала той гадзіннік, аж выкруціла ёй палец. Малая ўцякла.

У сёмым класе вучылася ў школе без дакументаў аб сканчэнні шостага. Марыла маляваць абразы. Скончыла філалагічны і нядзельны катахетычны...

Перад Усімі Святымі на досвітку з'явілася ў яе сон пррабуля Касінія Канановіч, з вёскі Вішнеўка, уся ў белым. Касіні было 20 гадоў, яна памерла ў 1863 годзе ад смяротнай раны ад расейскага салдата ў плячо, у сутыгчыцы за Зэльвенскую капліцу, якую ратавала ад пажару. Дамініканка ў трэцім законе. Касінія сказала, каб Малая зрабіла парадак у пакой Апякункі. Апякунку выгнала з яе кватэры пляменніца. Апякунка аддае пенсію за цесны пакой недалёка ад касцёла, падбірае на пляцы перад касцёлам пустыя бутэлькі. Малая носіць іх у краму.

Ад лідскіх муроў Касінія сказала, каб Малая брала ў Апякункі толькі на батон і малако. У Малой ёсьць касцельныя сяброўкі, касцельны дзядуля апавядвае, як ад хворага ксяндза, якога называе "Мой Анёл", забрала на сябе яго хваробу – кладзе руکі на падбітае вочка майго коціка і коцік не ўцякае – ранка засыхае.

Летам за абеды малая вартавала брыгітак. Каля яе збіраліся душы. Манашка нясла на працягнутых руках гаршчок, які дыміўся. Спускалася ў скляпенне, Малая ішла за ёй. Манашка працякала праз металічныя краты ў цемру.

Мужчына ў мундыры, у канфедэратцы, казаў Малой, што ён брат Юзафа Пілсудскага, а Малая і не ведае, хто гэта.

- Ты такая малая? -- Спытай у Эльзы Ажэшкі, яны добрыя знаёмыя.

- Але ж Эльза даўно там.

- Там? А я не сустракаў.

Часта галасы водзяць Малую па наваколлях.

У Малой няма грошай на памінальную імшу па продках. У мяне грошай не бярэ. Кажа: "За твае гроши бы адпусціць грахі твайм продкам. За грахі маіх продкаў мушу плаціць сваімі заробкамі". Прапаную ёй зарабіць у мяне. Работы дома шмат, ды ёй мая работа не падыходзіць.

Над маёй канапай партрэт паэта Мацея Юзафа. З тых самых продкаў Малой, з Канановічаў. Душа яго ў вечным свяtle і заўсёды каля мяне. Навучыў мяне не паддавацца смутку. У снах каляровых лётаў. Там мы і сустракаемся - у снах каляровых, высока, у лёце. А Малая і не ў сне можа паляцець. Пакідае мне таямніцу: "28.11.97 г. набыла ад бабкі містычнае імя + S. v. Casinія з невідочным срэбрым пярсцёнкам на правай руцэ. А 16.07.2000 ў 7.00 (у пятніцу) набыла імя ўласнае + сястра Юзафа Божай Апекі , схаванае ў фіялетавы колер без пярсцёнка, шкодна шмат чытаць і нельга ўжываць хімічных лекаў".

На абрэзку з ружай піша: "Маленькая Дануце са светлай усмешкай – дамініканская малечка, якой 5 гадоў..." Любіць у кожным убачыць малое. Робіць ружанцы з каляровых трасцінак ад дзіцячых пісталетаў – Вяночкі Ружаў. Сама ж адмаўляе ружанец найчасцейна на пальцах.

Такая Малая.

Мадонна на абрэзе цудатворным зусім маленькая на выгляд.

Ад лідскіх
муроў

*Пакінуць вас не маю
сілы
і чую ціхі шэпат хвалі:
“Мой родны кут! Як ты
мне
мілы,
як ты мне любы, родны
край!”*

Вера Ляцецкая

Мой славуты зямляк

Якуб Колас!.. Колькі ў двух гэтых словах велічы, мілагучнасці, радасці і смутку. Радасці ад таго, што ён жыў на нашай роднай зямлі для свайго народа, пісаў аб ім і для яго, быў вялікім педагогам, творы якога натхняюць наша сучаснае пакаленне на працоўныя подзвігі, вучаць любіць сваю Радзіму, родны край, той куток, дзе нарадзіўся і вырас. Сумна, што ён сёння не з намі. Колькі б цудоўных твораў ён яшчэ напісаў для свайго народа!

Якуб Колас — мой настаўнік, дарадца, зямляк. Дзякуючы яму, яго творам я стала выкладчыцай беларускай мовы і літаратуры ў сярэдняй школе, з вялікім захапленнем, энтузіязмам працавала сорак гадоў на ніве народнай адукацыі.

Помню далёкія трыццатыя гады... Я тады вучылася ў Менскім польскім педтэхнікуме, які знаходзіўся па вуліцы Савецкай, 144. Мы часта запрашалі Канстанціна Міхайлавіча да нас на заняткі літаратурнага

ад літскіх гуртка, дзе ён нам дэкламаваў вершы. Ды як дэкламаваў! Усёй сваёй мэртвай істотай, сэрцам. Але больш ён любіў слухаць нас, чым выступаць сам.

Мы чыталі яму свае першыя літаратурныя творы. Ён уважліва слухаў нашы вершы, даваў мудрыя парады. Помню яго слова адносна літгурткоўцаў: “Вядома, што не ўсе вы станецце паэтамі, празаікамі, але я веру, што на ўсё жыццё палюбіце свой край, народ, яго мову і літаратуру”.

Якуб Колас – мой зямляк. Я нарадзілася на Уздзеншчыне ў вёсцы Язвіны, што ў трох кілометрах ад Мікалаеўшчыны. Я часта бываю ў родных мясцінах, часам сяджу на беразе Нёмана, слухаю гамонку дубоў, шэпт нёманскіх хваль, хаджу па тых лугавых, баравых сцежках, дзе калісьці хадзіў мой вялікі зямляк. Натхненне зноў прыходзіць да мяне:

*Вітаю Коласа мясціны,
туман над Нёманам, лясы,
і вас, грыбныя баравіны,
дзе зацвітаюць верасы.*

*Вітаю гнёзды буславыя,
над Нёманам, у сясняку,
дубы сівыя, векавыя
і гэтую родную раку.*

*Вітаю белыя бярозы:
што шэпчуць з яварам,
вярбой,
і вас, наднёманскія лозы,
якімі захапляўся ён.*

*Вітаю сцежскі баравыя,
што Юзік з Кастусём
таят.*

*і вас, дарогі лугавыя,
якімі статак з поля гнаў.*

*Вітаю, ганаруся вамі,
зайдрошчу нават
моцна вам:
былі вы сведкамі, сябрамі,
вам Колас душу адкрываў.*

*Пакінуць вас не маю
сілы
і чую ціхі шэпнат хваль:
“Мой родны кут!
Як ты мне*

*мілы,
як ты мне любы,
родны
край!”*

З Новым 2001-ым!

Прывітанне табе, Новы год!,
Новы век і Тысячагоддзе!
Вельмі многа ў мінульым нягод
Тут было. Мы стаміліся. Годзе!

Трэба так распачаць
Новы век,
Каб жылі мы ў ім дружна
і ў славе,

Гаспадарыў каб наш чалавек
У сваёй – незалежнай дзяржаве.
31.12.2000 г.

Аб узросце

Ў юнацтва залатой пары
(Не трэба мне ўсміхацца!),
Казала хлопцу: "Застары!",
Калі ён меў за дваццаць.

А расцвіла мая вясна –
Я ў дваццаць зразумела:
У дваццаць – самая краса,
А ў трыццаць... адзвінела.

Прайшло імкліва трыццаць год. –
І што з таго ўлавіла?
Дальбог, і ў трыццаць – веснаход,
Красы жыщцей сіла!

А будзе сорак?.. Гэта ж – ах!
Канец! Пара на звалку!
Хадзіць, напэўна ж, буду, жах!,
Аблёршыся на палку.

Як час бяжыць! Не ўняць яго.
Рыпяць гадоў рысоры.

І вось з календара майго
Смяеца лічба "сорак".

Аб літскіх
муроў

І што ж? Не, не! Не інвалід.
Узнёсла, з тым жа духам,
З люстэрачка майго глядзіць
Жанчына-маладуха.

Вось-вось паўсотня. Суне ў бок
Мне старасць свае вілы, -
Але не з ёю той парог
Я свой пераступіла!

Паглядваю ў люстэрка зноў
На чуб свой рэдкі сівы:
Ну й што?! Крыху сцішэла кроў.
Ды трошкі меней сілы...

Во ў шэсцьдзесят – занемагу,
Буду ляжаць на ложку;
Ні піць, ні есці не змагу;
І давядзенца "шмактаць шошку"...

Маргае лічба "шэсцьдзесят",
А я – нішто сабою!
І ў семдзесят яшчэ – на пяць!:–
Не стаць мне качаргою!

Праз трыццаць год

Пад промневаю
сонечнаю ўсмешкай
Такі бліскучы дажджык ля ракі!
Ізноў, праз трыццаць год,
пад школьнай стрэшкай
Вы з намі, нашы вучні-сябрукі!

Вось і спатканне, так яго чакалі!
Як я хвалююся,
бы першы зноў урок.

Ад лідскіх
муроў

Юры Карэйва

*Чую згукі
роднай мовы
у звоне весняга
лісця,
светлы спеў ёй
жаўруковы
зычыць вечнага
жыцця.*

*Піць той спеў --
не наталіца,
каб аж слёзы на
вачох
I, як мне,
з тae крыніцы
ўсім жывіцца,
дай вам Бог!*

* * *

Святла гаючага выток –
глыток
жывільнай ласкі
сонечнай...

Ёсць міг жыцця –
I ёсць радок,
адчайна прости,
сённяшні!

Ёсьць гэты дзень –
мой дзень зямны!..
Мне лёсам ён
адведзены,
мне з ім –
ад звадаў
i маны
ісці
    ў жыцця адведзіны!..

Родная мова

Наплыла пяшчотай словаў
Ласка Божая ў душу, -
I святою
    роднай мовай,
як ручай пасля дажджу,

адгукнулася й гамоне
ўсё ўва мне,
i стала зноў
хвалямі ў імклівым Нёмне,
лёгкім ветрыкам з палёў.

Чую згукі
роднай мовы
ў звоне весняга лісця,
светлы спеў ёй жаўруковы
зычыць вечнага жыцця.

Піць той спеў –
не наталіца,
каб аж слёзы на вачох
I, як мне,
з тae кryніцы
ўсіm жывіцца,
дай вам Бог!

Белая knіga

Белая knіga...
Няма ні радка
у гэтае
белага колеру
knіжцы.
Старонкі бяз словаў
гартае рука,
старонкі,
якія нікім не напішуцца...

Белая knіга...
Тут,
нібы ў сне –
белая ўявы,
з-пад вокладкі белай
сцелецца белі
пялесткавай снег
на позірк твой
стомаю белай

збалелы.

I заглыбляешся
ў белы ашар
мроіскаў белых:
за крэйду бялейши
стаўся твой
беллю прасветлены

твар,
з вуснаў зблізелых
зрывающца вершы.

Толькі
тых вершаў
нібыта й няма:
ні белага свету,
ні белага квету,
толькі –
знямелае белі
зіма,
белай,
як здань
беляў гэтых

паэты...

Гэтакі белы
спакой
на душы!.. –
Белы таму,
што ён чисты
і вечны.
Белая knіга... –
ніколі не жыў
твой або нечы
ў ёй
боль чалавечы...

9.07.99 г.

ДЛІДСКІХ
МУРОЎ

***

Вярнуўся вецер у даліну,
 цалуе выспелыя гронкі
 у прыгажуні арабіны,
 і вераб’іны гоман звонкі
 ірвецца ў вырай, атуліла
 пяшчота ўсё, што бачна воку:
 і плынъ заток – палон аблокаў,
 і вербаў косы, што пахіла
 спадаюць долу, дзе чароты
 сум вечароавае самоты
 на волкіх голавах гайдаюць,
 дзе хвалі ціхен’ка спываюць
 зараніцы-зорцы калыханку,
 калышучы яе да ранку,
 хаця ж даўно заранка тая
 спіць, спаць ёй –
 покуль не растае
 ў праменнях дня,
 як засвітае.
 Чаму сюды, я й сам не знаю,
 як да якойсьці таямніцы,
 усёй душой імкну заўсёды,
 бы ў сне чароўным асалодным,
 спыняюся ля гэтых ніцых
 мясцінак дзіўных,
 дзе – крыніца,
 дзе плыняў ціхіх галашэнне...

Радзіма – сон, з якога быццам
 няма ніколі абуджэння..
 То ж трэба гэткаму прысніцца...

***

Нібы прачнуйся ты, ды зноў
 бытымі снамі агартае:
 на вечныя кругі тых сноў
 цябе бязлітасна вяртае.
 Ды зварухне душу ўспамін –
 і выблісне праз попел прысак:
 там час – з імгненню і хвілін,
 знаёмых да драбніц і рысак.
 I раптам маміна рука
 твае сляпня сненні зніме;
 кране руку – рука застыне
 На дрогкіх літарах радка...

Малітва да мамы

Маме маёй –
 вітанне!..
 Мама, мая
 святая,
 з Богам
 i Матанькай Божай
 поўная
 ласкі гожай,
 я да Цябе,
 блаславёной,
 зноў дасылаю сёння
 у неба начное
 малітву.

Божай слязінкай
 пралітаю –

Від лідскіх
муроў

зінчкай

з Нябеснага Раю

ты на зямлю спазіраеш,
дзе, наскро́зь болем пракуты
за гэты Край пакутны,

голос

мой

з горла

сцякае,

крывёю сцякае...

Святая

Мама моя,

памаліся,

Каб Усявышні

злітваўся:

смяротнай

самоты

часінаю

згінуць

не даў

Твайму сыну.

А калі згінуць мне,

Мама –
хай да Цябе прыйме.

Амэн.

31.12.98 г.

Да мамы

Няспацьмеш вечным сном ты,

мама:

заўсёды ты – каля мяне,
й табе быць там, дзе я, таксама,
пакуль мой час зямны міне.

Пакуль не час – хадзя б даць

шанец

мене, мама, Госпада ўпраслі
душки сваёй насмерць не зраніць,
каля трываць не стане сіл.

Як многа я зграшыў прад Богам...

Прасі, каб Ён мне дараваў
за тое, што не той дарогай
свой шлях пракляты скіраваў.

Я веру, Госпад не пакінуў
цябе, як твой аблудны сын,
што ў свеце злым без Бога гінуў
між апантаных духам злым.

... Вось бачыш, я вярнуўся, мама,
й заўсёды – ты каля мяне.

Табе быць там, дзе й я, таксама,
пакуль мой час зямны міне...

Восень, 1996 г.

Ад лідскіх
муроў

Дзяніс Летуноўскі

*Самнамбульны шлях,**мой знямогі,**Верона – аскепак веры,**Край, Богім дзе слёзна,**бы ўбогім,**Краіна, дзе ўскройваюць**вены.*

* * *

Нібыта й няма зімы,
 ды ўсё адно халадно
 ў канцох тваіх, бы ў сцяны
 цэльсію зроду – ноль.
 Без цеплыні не звяршыць,
 не здолець пісаць, чытаць:
 як Троіцы, тройча не жыць,
 ды й часу два ў тройчы – за пяць.
 Чай нават не ўцеха – мне
 каб гарачэйшае штось,
 холад не адапхнуць і не
 змащаць пляча яго косць.
 Сучча датлела, хто ж
 ведаў, што трэба бярно.
 Кашаль, застуда, то ж
 дрэнь справы, ды ўсё адно!
 Вокны, матыль начны,
 смекяр, аж залішне п'яны,
 Пыл з нагавіц – чым ні
 кампанія: я і яны.
 Вуліца, згасла свято...
 Хто палітон падаваў?
 Пра нас а ці ўспомніць хто?, -
 сыходжу пад – у падвал.
 Хутка а сёмай. Метро.
 Ні сесці, ні змеціць на ўме,
 атрамант не ўзяць, на пяро
 не памаліцца, не...

26.05.99г.

(пераклад -- 9.11.2000 г.)

* * *

Ні верніцтва кус, ні акр Вероны,
ні нават ландшафт эшафотны:
то снег,
як сякера,
пад каркат вароны –
за карак...

Унасцеж вароты:
без палітычнае мапы – ні кроку,
з варот – толькі ўправа,
а йначай зноў ростань:
завева сагу складае
ўскрай змроку,
а ногі ўсё – праста і проста.

Ён першы, ён – студзень нянацкі,
нявінны, з павіннай, на плечы,
пад ногі Масквы
(за-) стольнай (кабацкай) –
снег першы й апошні
мой стрэчны.

Самнамбульны шлях,
мой знямогі,
Верона – аскепак веры,
Край, Богім дзе слёзна,
бы ўбогім,
Краіна, дзе ўскройваюць вены.

Ну што ж тут? –
Дзе біч, там і пернік,
свабоды няма і ў прыкмеце.
У величню Неба цяпер б мне,
ды ў вулках – вунь...
бавяцца дзеци!

Мост, вулкі,
і сцены да дахаў,
Куцця, й ты бяздомнік
вальготны...
і дождж белы з жаху –
да заходу,
і снег да світанку – вільготны.

Люты 2000 г.
(пераклад -- 8.11.2000 г.)

* * *

У нябёсы гляджу з-пад рукі
на Шагала, шэлдэўр яго.
Йму сабачую ролю, які
ўладара раптам страціў свайго.

Стай пад слуп ліхтара. Тапчу
хлуд зямны, прасырэлы наскроль,
па-над мной снег кружляе – хачу
бы ўтварыць з сябе
снежную вось.

Паралелі калеяў, трамвай
прочкі цягне вагонаў спіну;
што ў газетах? – Чытаю: трывай
й атрымай, як не ведаў, зіму.

Помніш, мы абяцалі, што не
зможам збегчы адгэтуль, і
ўсім нам, нібы ў адной труне,
кончым вынікам, злегчы ў зямлі.

Ад лідскіх
муроў

ПАЭЗІЯ

Ад літскіх муроў
Помніш, мы абяцалі кахаць
ды йсці пехам на вест або звойд...
Цвік не здолъны
    ў сцяну ўвагнаць,
бо сцяна, то ж не крыж
й ты ж – не з юд.

1999 г.,
(пераклад --9.11.2000 г.)

***

Я над шэраю зоркай
    самотна схіліўся ўва сне,
невядома нашто,
    невядома адкуль мне з'явілася
дзівасць гэтай адчутай самоты
    ў зямной валтузні –
і не хмараў гняўлівасць
    й няміласць

цыгарэтнага дыму,
    павіслага па-над сталом,
незварушнага,
    быщам лісты ад цябе ў капэрце;
тэлефонавы звон раптам
    зрушыў мярцвяны Садом
тут майго прабыцця
    ды – не варта аб смерці...

Мо ўваскрошаны спеў салаўя,
    ён адзін,
заглушацьме забойстваў матыў,
    ён ж зглынае
нават воглас Гасподзень,
    й што толку з гадзін,

Дзяніс Летуноўскі

з дзён імклівых над Цісай,
    што з імі схлынае
ў агалеласцях мора з папер,
    гэтых шэрых папер,
што з паметаю даты.

Мой шчасны, бясцэнны
час, ніяк ты не збудзешся
    злых ды сяброў, а цяпер
ты ніяк не прабудзіш да стрэлу
    прыгожага ў цемя.

Працэс руху –
    працэсія пешцаў
    намосткам уздоўж;
адзіноты цягнік дзесь прагучвае
    назвы прыпынкаў,
па-над кветнікам гэтым,
    над мурывам траваў у дождж
хтосьці стансы
    прыпомніць прыхыпла.

Шмат калюж – хоць згадай:
    дзе ж герой наш Мазай!
Слёзы з змоклай віёлі.
    Мастак састарэлы...

Мейскі восеніскі парк
    без арэляў –
    мо ў раі
адляцелі: дзесь там іх сустрэлі...

01.09.1999 г.
(пераклад - 9.11.2000 г.)

Пераклад з рускай мовы
Юрыя Карэйвы

Від лідскіх
муроў

*Наталіца прахалодай
І мацней зямлю любіць,
І лічыць за ўзнагароду –
Сынам тут
да скону жыць.*

Віктар Бачароў

**Фотаздымак,
што застаўся толькі ў памяці...**

Як часта, святкуючи сваё знаходжанне на матулі-зямлі, альбо, інакш, жывучы на ёй, мы не ўсведамляем, што ўсё, з чым мы сутыкаемся, праз зусім кароткі час зыходзіць у гісторыю, і мы, нават не задумваючыся, можам быць сведкамі таго, як блізкае і звычайнае становіцца далёкім і вялікім.

Напярэдадні 70-годдзя Уладзіміра Сямёновіча Караткевіча я перакапаў увесь свой літаратурны архіў з надзеяй знайсці менскі хатні адрес пісьменніка, напісаны яго рукою, але марна. Гэта быў адзіны доказ нашай сустрэчы. Хаця павінны быць сведкамі быў быць яшчэ адзін...

80-я гады. Семінар маладых паэтаў і празаікаў у Горадні прыйходзіў у абкаме камсамолу, размешчаным у будынку новага замка. Цудоўнае надвор'е. Нападалёк гістарычнае Каложа. Унізе пад замкам бяжыць Нёман.

Ад лідскіх
муроў

За сваёй жыццё ё пабываў на дзесятках такіх збораў. Шмат якія эпізоды сцерліся з памяці. Шмат якія зліліся ў адно цэлае. Так, напэўна, было б і з гэтым семінарам маладых пісьменнікаў, калі б “Хрыстос не прыязмліўся ў Гародні”, так, жартуючы, мы гаварылі пра прыезд да нас вельмі папулярнага і любімага ўсім Уладзіміра Сямёнаўіча Карапекевіча.

Яго любілі, ім захапляліся, як паэты так і празаікі. Таму, што Уладзімір Сямёнаўіч спалучаў у сабе абодва гэтыя таленты. Хаця, як я лічу, і ў прозе яго прасочваўся паэт. Паэт яркі і таленавіты, яскравая творчасць якога выдзяляеца шчымлівай рамантычнасцю і высокай грамадзянскай жарсцю, вобразнасцю і глыбокім сэнсам, кранальным лірызмам, філасофска-жыццёвымі развагамі, патрыятычнай і гуманістычнай скіраванасцю.

На той час я ўжо чытаў яго бліскучыя вершы: “Матчына душа”, “Беларуская песня”, “Гусі-лебедзі ў лугах зялёных” і шмат іншых. Быў знаёмы з усхваліванымі радкамі прозы “Каласы пад сярпом тваім”, “Дзікае паляванне караля Стака”, “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні”. І вось такі вядомы і, як аказалася, такі просты чалавек з намі ў зале. І разам з яго прыходам зала напаўняеца жыццярадасным смехам, бадзёрымі жартамі. Яго ўсмешка дорыща адразу ўсім прысутным. Ён абуджае да сябе ўсеагульную прыхільнасць. Гіпнатализуе сваёй энергіяй, прыцягвае ўвагу. Ён не ўнутры нашага кола, ён вакол нас. Пасля выступу Карапекевіч запрашае ўсіх, хто будзе ў Менску, заходзіць у госці. Я карыстаюся момантам і прашу адрес пісьменніка. І ён размашиста чыркае яго ў мой нататнік, адначасова зачытвае яго ўслых і яшчэ раз запрашае ўсіх маладых пісьменнікаў, не сказаўшых яшчэ нікага важкага слова ў літаратуры, да сябе ў хатню лабараторыю. Такі ён увесы, пісьменнік Уладзімір Карапекевіч, які бязмежна любіў жыццё і ўсіх, хто жыве гэтым жыццём.

Пасля быў і той другі няўдалы доказ сустрэчы з ім. Уладзімір Сямёнаўіч раскінуў свае рукі і, як нешта дарагое, што сімвалізуе жыццё, аbnяў нашых дзяўчат, пазіруючы фатографу “Гродзенскай праўды”. Побач з дзяўчатамі стаў і я, радуючыся, што засвяціўся з самім Карапекевічам...

Праз некалькі дзён я адкрыў “Гродзенскую праўду” і ўгледзеўся ў фатографію, што ілюстравала аповед пра наш семінар. На здымку быў Карапекевіч, быў дзяўчата. Не было толькі мяне...

Тады я моцна не расстроіўся ад “жарту” фатографа, але зараз, пасля добраға кавалку часу, калі паводле слоў С.Ясеніна “вялікае бачыцца здалёк”, я вельмі шкадую пра той здымак, што застаўся толькі ў памяці...

Сусед

Учора ж ён газету браў
З святочнаю паштоўкай,
Ў сваёй кватэры напіваў
Матыў вясёлы, звонкі.

Учора ж новую вясну
Вітаў каля альтанкі,
Дымок цыгаркі ў быль-вайну
Пускаўшы абаранкам.

Учора ж крочыў на парад
У гонар перамогі,
І ордэнскі бліскучы рад
Дзяцству браў да знямогі.

І раптам сёння ў наш пад'езд,
Дзе яго крокі пелі,
Прыйшоў на развітанне лес
Сцяжынкай з лапак елак...

27-28 лістапада 2000 года.

* * *

Калі ласка, выкінь тло
І не дзьміся марна.
Й неба чыстае, як шкло.
Што ж табе так хмарна?

І ў душы ўсё неўпадад,
Ні-ку-ды не варта.
Я душы такой не рад,
Ды і ты не рада..
Які ж дожджык начапляў
Кропелек на вейкі?..
На калені я бы ўпаў,
Каб стаў лад хоць нейкі.

Пераклад-- 29.11.2000 г.

У полі

Вабіць даль з ускрайку поля,
А блакітны парасон
Лье на роднае прыволле
Жаўруковы перазвон.

Светла ім, а мне свабодна.
Ім лунаць, а мне хадзіць.
Так і хочацца любоўна
Үсе расінкі захапіць,

Наталіца прахалодай
І мацней зямлю любіць,
І лічыць за ўзнагароду –
Сынам тут да скону жыць.

Пераклад-- 30.11.2000 г.

* * *

Лістапад. Лісталёт. Лістабой...
Можа, сталася нешта з табой?

Нечакана, нябачна, крадком
Гаркатой восень рынула ў дом.

Медным россыпам лісце звініць,
Па-асенняму сумна гарыць.

Вядзе з ветрам зноў
вечны свой бой
Лістапад. Лісталёт. Лістабой...

Тэлефонная трубка моўчыць.
У ёй гудкі, як машыны ўначы.

І сваім адзінокім гудком
Клічаш ты, бы хусцінкай-рукой...

ПАЭЗІЯ

Віктар Бачароў

Мабыць, лёс задыхаеца мой...
 да лідскіх
муроў Лістапад. Лісталёт. Ліstabой...

Ды быду я дагнаць не паспей,
 Быццам гнаўся за тысячай стрэл.

I цяпер ля шпітальных палат
 Абдымаю я белы халат...

Значыць, быць,
 як раней, нам з табой...
 Лістапад... Лісталёт... Ліstabой...

Пераклад-- 01.12.2000 г.

***

За поўнач зімой я
 Ацэнваў былое.
 Яно вось такое
 Пушкое й цяжкое.

Пакінуты снамі,
 Ўсё зважкую і змераў
 Сваімі рукамі
 Няўмольным бязменам.

Трываожна ў адчаі
 Навіслі, як хмары,
 I ў сэрца крычалі
 Няўцехамі мары.

I ўстаў я, разбіты
 Высновай трывалай:
 Як многа пражыта,
 Як зроблена мала.

Пераклад-- 02.12.2000 г.

***

(Леаніду Вінніку)

Назалела ўсё і прыкрае,
 Хоць ты ў стрэмя --
 й на ўцёкі наўскач...
 Як акраец часу мне выкраіць?
 Не халае яго, хоць плач!

Дзе той час - нагадаець мінулае
 Ды па будучыні паходзіць.
 I цябе мне, харошая, чулая,
 Няма часу падсаладзіць.

Сівізны не бачу матулінай,
 Каб сагрэць цеплынёй руکі.
 I чаму стаў такі не чуйны я?
 I ў каго я ўдаўся такі?

Дзе знайсці мне час,
 каб ачысціцца
 З пакаяннем з'явіцца ў храм
 I душой да нябес узвысіцца...
 Бляха-муха, няма часу нам!

Назалела ў крутні спружыніцца...
 Горка збрыйдзеў я сабе сам.
 Нават часу няма каб спыніцца.
 Ды такі шанц Бог дасць і нам...

Пераклаў 04.12.2000 г.

**Пераклад з рускай мовы
 Пятра Макарэвіча.**

Іван Гушчынскі

*Лёс надзяліў нас
гэтым казачным
светам,
назаўжды знепакоіў,
падарыў прыгажосць.
Зорка мая!
У вечар позняга лета*

*ты на зямлі,
хоць далёка, а ёсць.*

Ad ludicris
murorum

* * *

Вяртанне ў любы сэрцу край,
як ад чужых калючых ружаў.
Здароў, спавіты бэззам май!
Прывет, вясенні вецер дужы!

Вядзе дамоў страла шашы...
І ўжо звініць нязвонка чарка,
а ў стоеным кутку души--
у хмару вырастает хмарка.

І здасцца раптам: не будзь там –
трава не вырасце зялёна,
і я спыніўся тут не сам,
а толькі цень пад гонкім клёнам.

Вяртанне ў любы сэрцу край,
як ад чужых калючых ружаў...
У души–спавіты бэззам май,
Лістом матуліным абуджан.

Дома

Ля сенцаў – мята кружыць галаву,
лянатнага ката стаміла лета,
і куры накупаліся ў пяску,
і пеўнем бойкім песня поўдню спета.

Заўсёды рады ў гэтай хаце мне
гурок і хлеб, святочная бутэлька.
тут беды шчыра так клялі мае –
святая не знасіла б іх зямелька.

Від лідескіх
мурор**Лета. Ліпень. Нядзеля.**

Лета. Ліпень. Нядзеля.
 Не схавацца нідзе –
 дожджык з рэшата сее
 ўсё шпарчэй і гусцей.

Лета. Ліпень. Нядзеля.
 нам да лесу абы.
 Мы жаданні падзелім,
 на астатаку – грыбы.

Папалам гэта неба,
 што між елак дрыжыць.
 Лета. Ліпень. Не трэба
 ні ілгаць, ні прасіць.

У агенчык мы дзымулі,
 цверазела краса,
 покуль сохлі кашулі
 і спадала раса.

Лета. Ліпень. Далёка
 ад сябе стаў я сам.
 І душы не высока,
 й не далёка вачам.

Лета. Ліпень адплакаў,
 у елках вечер завыў:
 - Ты навошта сабакам,
 бацька, сена касіў?

* * *

Там, за лугам, гармонік грае...
 рэчка, быццам юнацтва парог.
 I чаго яшчэ сэрца чакае?
 Для каго яшчэ песня гукае
 з летуцэнных юнацкіх трывог?

Узысці на забытую кладку
 на сустрэчу з той песняй хутчэй!
 Там і месяц свой танец-загадку
 з купкай зорак танцуе ўпрысядку,
 толькі час хутчэй рэчкі цяч...

а за лугам гармонік грае
 песню даўніх, шчаслівых трывог.
 I чаго яшчэ сэрца чакае?
 Для каго яшчэ песня гукае?
 Кліча, кліча з далёкіх дарог.

Ранак

Вось цяпер цябе
 разбудзіць ранак.
 Босы пракрадзеца ён праз школю.
 I рука, што холадам скавана,
 апячэцца аб шчакі цяпло.

Нечаканы, як начны мой вершык,
 упільнуе, можа, узлёт брыва,
 ці ўкрадзе чароўную усмешку,
 каб маёй ніколі не была.

Ранак праз імгненне па старэ,
згубіць рыфму ў пытанні верш.
Ты салодка спіш, бо разумееш,
што ў жыцці найгорай,
што найлепш.

Эскіз

Намаляваў неясна, невыразна
Туман пушысты
лесу ўздых-эскіз...
Вясенні вечер
хутка клямкай бразне,
вясна шугне,
як з зоркі стромкай уніз.

Зямля напухла
пад падталым снегам,
шукаюць сонца сосны ў вышыні,
а недзе там, за лесам і за светам
наш бусел лічыць
да спаткання дні.

Туманным гэтym ціхім раннем
і знізу ўверх, і зверху ўніз
гляджу, гляджу эскіз чакання
і лесу лёгкі ўздых-эскіз.

Зорка мая

Зорка мая!
Табой здзіўлены вечар.
Развітаемся з летам –
адлётным птахам.
Вандравалі мы доўга
да нашай сустрэчы
недзе між Сонцам
і Млечным шляхам.

Лёс надзяліў нас
гэтym казачным светам,
назаўжды знепакоіў,
падарыў прыгажосць.
Зорка мая!
У вечар позняга лета
ты на зямлі,
хоць далёка, а ёсць.

І хоць гэта пара
ячшчэ летам завеща,
спас буслоў устрывожыў
дарогай далёка.

А ці будуць шчаслівымі
нашы ў выраі сэрцы?
Так зайдросна адзінья,
толькі ўсё ж адзінокія.

ад лідскіх
муроў

Аб усім,
аб чым трэба было рассказаць,
рассказалі і словы, і вочы...
аб надвор’і сіноptyкі
будуць ілгацы,
не забыўши на гонар рабочы.
Учора сонца свяціла для іх
неўпад, на сягоння – прагноз апраўдаўся:
у асобным раёне
не гудзе снегапад.
Толькі сэрцам раён аказаўся.
Не прыручаны буры,
снягі і дажджы –
апраўданне, ва ўсякім разе,
а за тых, што паспелі
к сабе прыручиць,
трэба, усё-такі, быць у адказе.
Скончыць Прынц між планетаў
далёкіх лятаць,
так адказнасці нечай захоча!..
Аб усім, аб чым трэба было
рассказаць,
рассказаў.

Сябрุ

А нач шантала,
што ўжо дзень патух...
Ды не ўлягліся спрэчкі,
роспач і развага.
Рукою часу
ставяцца на вагі
задумаў вартасць і
цана натуг.

Што не ўлягліся спрэчкі,
роспач і развага,
крычыць да ранку
ў акне святло,
і матылькі
адчайна б’юцца ў школу,
далёкія ад страху
і адвагі.

Рукой цярпення
ставяцца на вагі
падман і праўда,
і святло, і цені...
Цяжэй за ўсе –
твае сумненні,
для задаволеных –
не вартыя ўвагі.

Для іх, мой дружка,
сам ты б’ешся ў школе.
І смешна ім
з твойго цяжкога шчасця.
Спяшу руку сваю
ў тваю пакласці –
жывем,
пакуль заве святло.

*Побач з намі
жыўу Прарок,
і цяжкім быў
яго шлях
на Галгофу.*

Аркадзь Мігдал

Да партрэта Андрэя Сахарава

Калі разважаць пра вялікі вычын Сахарава, міжвольна ўзнікае вобраз Сына Чалавечага, Які каля дзвюх тысяч гадоў таму хадзіў па зямлі Галілеі, спрабуючы несці людзям праўду.

Ці можна было спадзявацца на поспех барацьбы некалькіх самаахвярных людзей, барацьбы з магутным апаратам улады, улады бесчалавечнай, пабудаванай на фашыстоўскім прынцыпе “мэта апраўдвае сродкі”? Вычын Сахарава ўтым, што ён паверыў у магчымасць поспеху і не адступаўся ні ў Горкім, калі “дактары” валілі яго на падлогу і выкручвалі рукі для гвалтоўных уколаў, ні на З’ездзе народных дэпутатаў, дзе яго слова заглушвала здзеклівае, шалёнае лямантаванне “агрэсіўна-паслухмянай большасці”.

Калі спрабуеш пісаць пра чалавека, перад якім скіляешся ў пашане, галоўнае жаданне – не прымешваць сябе. Але гэта немагчыма без стратагаў. Каб даць уяўленне пра час і пра людзей, якія жылі побач з Андрэем Дзмітравічам, мне волей-няволей давядзецца распавесці і пра

ПУБЛІЦЫСТЫКА — Аркадзь Мігдал

такія падзеі, ў якіх ён непасрэдна, наўпрост нават і не ўдзельнічаў. Мне да лідскіх муроў падаецца, што і самы малы эпізод з іх, які мае хоць нейкае дачыненне да Андрэя Дэмітравіча, заслугоўвае згадвання.

Упершыню я сустрэўся з Сахаравым у 1947 годзе, калі ён папрасіў мяне быць апанентам на абароне яго кандыдацкай дысертациі. Гаворка ішла пра карэліцыю электронаў і пазітранаў пры нараджэнні іхніх паруў. Павінен прызнацца, што тады я не ацніваў маштабу гэтага чалавека, а праста ўбачыў вельмі таленавітага пачаткоўца-фізіка.

Пасля гэтага Андрэй Дэмітравіч надоўга знік з майго відавоку; ён пачаў займацца атамнымі таямніцамі. У 1950 годзе ў Інстытут атамнай энергіі, дзе я тады працаваў, прыйшла справаўдзача А. Д. Сахарава і І. Я. Тама, ў якой І. В. Курчатаў папрасіў мяне разабрацца. Яны праланоўвалі праект устаноўкі для кіраванага тэрмаядзернага сінтэзу. З гэтай дзвіоснай ідэі ўзніклі сучасныя збудовы, задача якіх – ажыццяўіць тэрмаядзерны сінтэз практична. Пакуль што гэта ўдалося толькі ў лабараторных умовах. Калі ў выніку такіх намаганняў з'явіцца экалагічна чистая крыніца неабмежаванай энергіі, чалавецтва яшчэ не раз згадае імя Сахарава не толькі, як вялікага гуманіста, але і як вялікага навукоўца.

Напрыканцы тэксту справаўдзачы рукою Сахарава было дапісаны (цытую напамяць): “Спадзяюся, што ажыццяўленне гэтай ідэі дасць у рукі нашай краіне такую крыніцу энергіі, якая дазволіць супрацьстаяць імперыялізму”. Гэтая наўная фраза патлумачыла мне яго адносіны да працы над вадароднаю бомбай. У той час я ўжо разумеў, у якія руکі трапіць ядзерная зброя, і вырашыў, што не буду займацца засакрэчанымі працамі. На шчасце, Курчатаў, які вельмі добра да мяне ставіўся, здагадаўшыся пра гэта, выдзеліў мне асобны сектар, у задачы якога ўваходзіла фундаментальная, а не прыкладная ядзерная фізіка. Пазней слова Андрэя Дэмітравіча перасталі падавацца дзіўнымі. Зразумела, ён мог займацца ядзернай зброяй толькі пры ўпэўненасці, што працуе на дабро для людзей. Ў аўтабіографіі Андрэй Дэмітравіч піша: “...Двасцять гадоў – бесперапынная праца ва ўмовах звыштаемнасці і звышнапружання спачатку ў Маскве, затым у спецыяльным навуковадоследным сакрэтным цэнтры. Усе мы тады былі перакананы ў жыццёвой важнасці гэтай працы для раўнавагі сілаў ува ўсім свеце і захопленыя яе грандыёзнасцю”.

Вымушаныя стасункі з тымі, хто вяршыў лёсы нашай краіны, дапамаглі яму хутка зразумець, да якіх жахлівых наступстваў можа

Аркадзь Мігдал — ПУБЛІЦЫСТЫКА

прывесці створаная ім зброя ў руках гэтых беспрынцыпных і неадукаваных авантурыстаў. Можна ўяўіць сабе, якой трагедыяй было **ад лідскіх муроў** для яго збаўленне ад ілюзій...

Новы перыяд маіх стасункаў з ім пачаўся пасля абрannя 32-гадовага Сахараўа наўпраст у акадэмікі, мінаочы членкораўскую стадью. Яго навуковы маштаб на гэты час быў ужо відавочны нават для тых, хто не ведаў дэталяў яго закрытых працаў. Мы сустракаліся на паседжаннях Аддзялення яздзернай фізікі і часта размаўлялі на навуковыя і ненавуковыя тэмы. Тады Андрэй Дзмітравіч быў захоплены сваёй ідэяй атрымання звышмоцнага магнітнага поля з дапамогай выбуху. Менавіта гэтым метадам у 1964 годзе атрымана самае моцнае на Зямлі магнітнае поле – 25 мільёнаў гаўс.

У 60-х гадах Сахараў пачаў займацца палітыкай. Надзвычайна, што тады ж, у 1966 годзе, ён зрабіў лепшую свою працу па тэарэтычнай фізіцы – дзіўнай глыбіні даследванне па касмалогіі. У 1968 годзе ён апублікаваў за мяжой першую са сваіх прарочных кніг, якая ў той час магла падацца наўнай. Але, як сказаў Шапэнгаўэр, талент трапляе у цэль, у якую ніхто трапіць не можа, геній трапляе ў цэль, якую ніхто не бачыць.

Андрэй Дзмітравіч некалькі разоў даваў мне зразумець, што хацеў бы паклікаць мяне да грамадской дзейнасці. Аднойчы на яго канкрэтную прапанову я адказаў, што гэта рашуча змяніла б той лад жыцця, які я для сябе выбраў. Вартая ўвагі была рэакцыя Андрэя Дзмітравіча. Мне не давялося тлумачыць, што я не валодаю грамадзянскім тэмпераметам і мужнасцю, неабходнымі для іншадумца, і не хачу страціць нутраную свабоду, без якой мне немагчыма займацца навукай, і, нават, само жыццё. Ен зразумеў і прыняў маю адмову.

У 1978 годзе, у знак пратэсту супраць пераследу дысідэнтаў у СССР многія замежныя навукоўцы адмовіліся прыехаць у Москву на Міжнародную канферэнцыю па калібраваных тэорыях. Перад пачаткам паседжанняў, калі ўсе ўжо сабраліся ў зале – і нашыя, і нешматлікія, прыехаўшыя з-за мяжы, – Андрэй Дзмітравіч падышоў да дошкі і напісаў вялікімі літарамі: “Дзякую ўсім, хто не прыехаў!”. Зала спачувальна загула, а да дошкі па просьбе старшыні падышоў малады чалавек і спешна сцёр надпіс.

Напрыканцы студзеня 1980 года Сахараў, пазбаўлены ўсіх узнагародаў і ордэнаў, быў высланы ў Горкі. Повадам паслужылі яго выступленні ў заходнім друку супраць бессэнсоўнай і злачыннай вайны

ПУБЛІЦЫСТЫКА — Аркадзь Мігдал

Ад лідскіх муроў ў Афганістане. Пачаўся горкаўскі перыяд жыцця Сахарава. Неўзабаве прайшла чутка, што на чарговым сходзе яго збіраючца выключачы з Акадэміі. Напярэдадні сходу я паехаў у Вузкае, каб высветліць справядлівасць гэтых чутак і параніца з сакратаром аднаго з аддзяленняў Акадэміі, які там знайходзіўся.

Увечары тым жа днём я прыехаў да Пятра Леанідавіча Капіцы. Я сказаў яму, што ніколі не быў дысідэнтам, але калі будзе паднятае пытанне аб выключэнні Андрэя Дзмітравіча, заяўлю на сходзе пра ёсё, што думаю. Між іншымі паўтару тое, што казаў мне Леў Андрэевіч Арцімовіч незадоўга да сваёй смерці: "Калі зайдзе гаворка пра выключэнне Сахарава, я выйду на кафедру і папрашу паказаць мне хоць бы аднога з прысутных у гэтай зале, хто зрабіў для краіны больш, чым ён". Пётр Леанідавіч сказаў мне: "Пачніце, а больш пажылая частка Вас падтрымае...". Калі мы вычарпалі гэту тэму, Капіца пачаў чытаць мне свае лісты, цяпер ужо апублікованыя, якія ён пісаў Сталіну і іншым членам ураду з нагоды розных выпадкаў, у прыватнасці, з нагоды арышту акадэміка Ландаву і Фока.

Да гонару Акадэміі, пытанне пра выключэнне Сахарава не ставілася. У лістападзе 1981 году, калі я даведаўся, што Андрэй Дзмітравіч і яго жонка абвясцілі галадоўку, я, акрамя трывогі за іх здароўе і жыццё, вельмі востра адчуў небяспеку магчымых наступстваў, пачынаючы з размяшчэння ў Еўропе амерыканскіх ракет, якіх тады яшчэ там не было, і закончваючы поўным спыненнем з нашай краінай усіх міжнародных навуковых контактаў. Не ўсе разумелі, што повад галадоўкі (патрабаванне дазволіць Лізе Аляксеевай выехаць да свайго мужа—сына Алена Георгейну) прадыктаваны не сваяцкімі пачуццямі, а імкненнем абараніць правы і годнасць кожнага чалавека. Як распавяяла мне нядаўна Алена Георгейна, нават Лідзія Карніеўна Чукоўская засмучалася, што повадам паслужыла асабістая прычына, а не патрабаванне вызвалення Анатоля Шваранскага. Маці Шваранскага, якая прысутнічала пры гэтым, усклікнула: "Як вы не разумееце, што так ён змагаецца за ўсіх!".

Некалькі членаў Акадэміі спрабавалі дапамагчы Андрэю Дзмітравічу. Распавяду пра тулю спробу, ў якой ўдзельнічаў я сам. Усе, з кім я размаўляў у Прэзідыюме Акадэміі навук, вельмі спачувальнаяна ставіліся да намаганняў выратаваць Сахарава. Таму мне своечасова паведамілі пра нараду наконт яго, скліканую ў прэзідэнта Акадэміі А.П. Адяксандрава. Павінны быў прыехаць Андропаў, але ў апошні момент высветлілася, што заміж Андропава будзе яго намеснік. Да пачатку

Аркадзь Мігдал — ПУБЛІЦЫСТЫКА

Від лідскіх
муроў

паседжання я падрабязна выказаў віца-прэзідэнту Я. П. Веліхаву свае меркаванні пра магчымыя трагічныя наступствы галадоўкі. Потым стаў чакаць у ніжнім вестыбюлі Аляксандрава, да якога ў гэтыя дні немагчыма было трапіць. І мне надарылася ўсяго некалькі хвілін, пакуль мы з ім падымаліся па прыступках лесвіцы. Я сказаў: «Есць толькі адзін ключ да развязкі праблемы. Трэба безаговорна згадзіцца з ягонай па сутнасці дробязней просьбай. Адмова прывядзе да непрадоказальных наступстваў для нашай навукі». На гэта Аляксандраў, паўтараючы версію КДБ, адказаў: «Вінавацьце ўва ўсім яго жонку». Я запярэчыў, што ў яго (Аляксандрава) недакладная інфармацыя. Андрэй Дзмітравіч – чалавек зусім незалежнай думкі і робіць усё паводле глыбокага нутранога пераканання.

Пазней я цераз Веліхава перадаў Аляксандраву кароткую цыдулку, ў якой па пунктах пералічваліся довады, паводле якіх патрэбна неадкладна ўхіліць прычыну галадоўкі. Цыдулка тая пачыналася з заявы, што для Акадэміі – і не толькі для яе – праблемы, больш важнай за гэту, зараз не існуе, таму пытанне павінна вырашашца на самым высокім узроўні. Да мяне дайшлі чуткі, нібыта адзін з нашых кіраунікоў сказаў: «Хто такі Сахараў, каб паставіць нас на калені?» Таму я ўключыў, магчыма, наўную фразу: «Вялікадушша моцнага падкрэслівае яго сілу». З небяспекі, што “дактары ў цывільным”, якія назіралі за Сахаравым, ужывуць гвалтоўнае кармленне, я напісаў у адным з пунктаў: «Неабходна ўлічыць яго незвычайнай душэўнай якасці: неасцярожнья прымусовыя захады маглі б прывесці да непрадоказальнай рэакцыі і фатальнага зыходу».

Нарада ў Аляксандрава ні да чаго не прывяла. Намеснік Андропава заявіў, што яны кантролююць сітуацыю.

Аляксандраў трапіў пад вялікі ціск – тэлеграмы ў абарону Сахарава ішлі з розных канцоў Зямлі. Цяжкасць такой сітуацыі, як відаць, была ў тым, што Андропаў ращуча стаяў супраць задавальнення просьбы Сахарава. І я зразумеў, што трэба любым спосабам падштурхнуць Аляксандрава пайсці да Брэжнёва і дабіцца рашэння.

Познім вечарам я прыйшоў да майго даўнягя знаёмага В. Р. Рэгеля, блізкага сябра Аляксандрава, і некалькі гадзін, не абмяжоўваючыся ў выразах, тлумачыў яму, якую нікчэмную памяць пакіне пра сябе гэты яго сябар і якой ганьбай будзе на вякі пакрыта яго імя ў выпадку фатальнага зыходу. І сустрэў поўнае разуменне Вадзіма Робертавіча і яго жонкі. У туго ж нач ён паехаў да Аляксандрава дадому і размаўляў з

ПУБЛІЦЫСТЫКА — Аркадзь Мігдал

ім у прысутнасці жонкі Анатоля Пятровіча, добраі і разумнай жанчыны, **Ад лідскіх
муроў** Мне здаецца, яе прысутнасць сыграла вырашальную ролю. На наступны дзень Аляксандраў паехаў да Брэжнёва і дабіўся станоўчага рашэння

Андрэй Дзмітравіч і Алена Георгейна галадалі сямнаццаць дзеян...

Праз некаторы час я даслаў Андрэю Дзмітравічу ў Горкі сваю кніжку “Пошук праўды”. У адказ прыйшла тэлеграма з паведамленнем аб атрыманні, якую хаваю, як рэліквію: “Дзякую за кнігу, за ўсе водгукі, ваш Андрэй Сахараў”.

Сахараў вярнуўся ў Маскву ў снежні 1986 года, правёўшы ў высылцы сем гадоў без аднаго месяца, тады, як “паводле закону”, гранічны тэрмін высылкі – пяць гадоў.

У першы ж дзень прыезду Андрэй Дзмітравіч адправіўся на семінар у Фізічны інстытут ім П. Н. Лебедзева. Каб яго пабачыць, я прыйшоў туды на наступны семінар -- 30 снежня. Акрамя вядомых мне фізікаў сюды прыйшлі журналісты Юры Рост і Алег Мароз. Пасля семінару яны прапанавалі адvezіці Андрэя Дзмітравіча і мяне дадому. Гэта дарозе Андрэй Дзмітравіч распавяў, як скончылася горкаўская высылка. Паўтару яго аповед так, як ён мне запомніўся.

Зусім нечакана да Сахараўых прыйшлі манцёры і паставілі тэлефон. На наступны дзень патэлефанаваў Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў і сказаў, што прынята рашэнне, згодна з якім ён з жонкаю могуць вярнуцца ў Маскву. Андрэй Дзмітравіч адказаў: “Дзякую, але на днях у чыстапольскай турме загінуў мой сябар Анатоль Марчанка. Ён быў першы ў спісе, які я Вам паслаў. У савецкіх турмах гібее шмат вязняў сумлення, і іх усіх трэба вызваліць”. Гарбачоў запярэчыў, што сярод іх ёсьць розныя людзі. “Усё роўна, - настойваў Сахараў, - вызваліць трэба ўсіх”. Гарбачоў не згадзіўся з гэтым, але Андрэй Дзмітравіч не адступаў: “Умольваю Вас вярнуцца да гэтага пытання. Гэта неабходна для Вас асаўбіста, і для міжнароднага прэстыжу нашай краіны...”. Гэткай надзвычайнай размовай закончылася сямігадовая высылка Сахараўых.

Але і пасля іх вяртання доўгі час існавалі негалосныя забароны згадваць імя Сахараўа ў друку і на тэлебачанні. Я з гэтым непасрэдна сутыкнуўся. У 1987 годзе тэлебачанне здымала фільм “Сумняваюся ў яўным, веру цуду...”, прысвечаны навуцы і адказнасці навукоўца, ў якім я прымаў удзел. Адным з эпізодаў фільму была мая гутарка ў клубе працоўных на Ляніўцы. Мне задалі пытанне пра Сахараўа. Калі я адказаў, падняўся малады чалавек і сказаў: “Я адчуў Ваше хваляванне, калі вы гаварылі пра Андрэя Дзмітравіча, і лічу абавязкам нашага сходу вынесці

Аркадзь Мігдал — ПУБЛІЦЫСТЫКА

пастанову пра дапушчаныя ў адносінах да Сахарава парушэнні правоў чалавека".

Ад літакіх
муроў

Неўзабаве высветлілася, што кіраўніцтва Цэнтральнага тэлебачання намерылася выкінуць увесь кавалак з напамінам пра Сахарава. Тады я напісаў ліст на імя члена Палітбюро А. М. Якаўлева. Ён закончваўся такімі словамі: "А. Д. Сахараў — не толькі буйнейшы фізік, але і здуменік з глыбокім і нечаканымі гуманітарнымі ідэямі. Ён з адабрэннем і даверам адносіца да пераменаў, якія адбываюцца ў нас, але дзеля таго, каб паклікаць яго да грамадскага жыцця, трэба, як мне здаецца, перш за ўсё аднавіць яго добрае імя ў краіне, для якой ён так шмат зрабіў. Згадванне пра яго ў тэлефільме, зроблене неафіцыйнай асобай — далікатны і дастаткова эфектны пачатак гэтай справядлівай справы. Спадзяюся на Вашую дапамогу. Праз некаторы час мне паведамілі, што фільм выходзіць без купор.

У 1988 годзе ў Москву прыехаў выдатны амерыканскі фізік Дэвід Грос. Ён папрасіў мяне дапамагчы яму сустрэцца з Сахаравым. Андрэй Дэмітравіч ведаў Гроса і як фізіка, і як грамадскага дзеяча. Ён выкраіў з свайго раскладу час для сустрэчы і папрасіў мяне ў ёй удзельнічаць. Размова пачалася з абмеркавання пераменаў, якія адбываюцца ў нас. Мы ўсе тады ўспрымалі іх, як пачатак пераходу да сапраўды домакратычнага грамадства. Затым размова перайшла да навукі. Мяне ўразіла, з якой жывасцю Андрэй Дэмітравіч рэагаваў на навуковыя навіны. Асабліва яго хвалявалі апошнія вынікі ў тэорыі квантавых струнаў, якой ён больш за ўсё цікавіўся яшчэ да вяртання з Горкага.

У тым жа годзе ў Москву прыехаў вядомы фізік, прафесар інстытуту Вейцмана, Гары Ліпкін. Ён — адзін са шматлікіх замежных вучоных, які таксама прыкладаў вялікія намаганні для вызвалення Сахарава. Я запрасіў яго з жонкай у гості. Андрэй Дэмітравіч, даведаўшыся, што Ліпкін будзе ў мяне, патэлефанаваў мне і запытваўся: "А што, калі мы з Люсіяй зараз да вас прыедзем?". Ці трэба казаць, як мы ўзрадаваліся! Былі смачныя стравы, і ўсё вячэралі з вялікім апетытам. Потым Андрэй Дэмітравіч і Алена Георгейна падрабязна распавядалі пра сваё паднагляднае жыццё ў Горкім. Немагчыма было без камяка ў горле слухаць гэты пералік здзекаў і беззаконняў. Пазней Алена Георгейна бязлігасна апісала горкаўскія пакуты ва ўспамінах, надрукаваных у часопісе "Нява".

У гэты вечар я зрабіў некалькі здымкаў для Сахаравых, Ліпкіных і для сябе...

Яшчэ адна нечаканая сустрэча адбылася, калі я прыехаў на некалькі

ПУБЛІЦЫСТЫКА — Аркадзь Мігдал

дзён у Стэнфордскі ўніверсітэт для дакладу на семінары. Мяне памясцілі
ад лідскіх
мэроў У кабінече адсутнага ў той час Сіднея Дрэла, вялікага сябра Сахарава.

На сталае я ўбачыў фатаграфію абняўшых адно аднога Андрэя і Люсі. Яны былі такімі шчаслівымі, што я лішнім разам зразумеў – усе, хто любіў Андрэя Дэмітравіча, павінны нізка пакланіцца Алене Георгейнне за шчасце, якое яна яму падаравала, нягледзячы на ўсе цяжкасці іх жыцця, і за яе вялікую мужнасць, якая дазволіла ёй з годнасцю несці званне сяброўкі Сахарава.

Увесень 1988 году Андрэй Дэмітравіч папрасіў мяне ўвайсці ў ініцыятыўную групу па стварэнню “Маскоўскай трывбуны”. Калі я выказаў сумневы, што змагу ўдзяляць дастаткова часу, ён запярэчыў: “Мне б хацелася, каб Вашае імя было ў ліку ініцыятараў”. Цяпер я вельмі рады, што згадзіўся. Гэта дазволіла мне правесці некалькі вечароў на славутай кухні Сахаравых і пазнаёміцца з выбітнымі людзьмі, якіх да таго ведаў толькі па іх артыкулах. Там прысутнічалі А. М. Адамовіч, Ю. М. Афанасеў, Л. М. Баткін, Ю. Г. Бурцін, Л. В. Карпінскі, Ю. Ф. Каракін, Р. З. Сагдзееў. Андрэй Дэмітравіч меў на “Маскоўскую трывбуну” вялікія надзеі і вельмі прыспешваў нас з арганізацыяй яе выдання.

Праглядваючы спіс меркаваных сяброў, я са здзіўленнем выявіў імя аднаго страціўшага розум матэматыка. Калі я спытаў, як яно там апынулася, адказ уразіў мяне сваёй наіұнасцю: “Я паспадзяваўся, што ў нашай грамадзе ён пераменіцца...” Дзіўна, як спалучылася ў ім найвялікшая глыбіня думкі з дзіцячай верай ў добрыя якасці людзей.

Значнасць чалавека прайяўляеца ў здольнасці здзяйсняць учынкі, яму не адпаведныя, прадыставаныя пачуццем авалязку. Можна ўяўіць сабе, як пакутліва цяжка было Сахараву пераадолець прыроджаную далікатнасць і выцяць па твары нягодніка, які напісаў паклёніцкую кнігу. З тых часоў гэтая поўха гарыць на тварах усіх, хто з выгады ці з баязліўства падпісваў хлуслівія лісты. Гэтая рыса Сахарава з асаблівай сілай праявілася на 3'ездзе народных дэпутатаў і на паседжаннях Вярхоўнага Савету.

Тэлевізар дазволіў мільёнам людзей адчуць прафіду і боль яго ціхіх непахісных словаў, якія перарываліся воклічамі старшыні. Нямая прамова Сахарава перад выключанымі мікрофонамі набыла значнасць сімвалу – сімвалу, які дапаможа людзям разагнучь спіны і ўсяляе надзеі на перамогу добра і розуму.

Побач з намі жыў Прапор, і цяжкім быў яго шлях на Галгофу.

Пераклад з рускай Станіслава Судніка.

Юля Гушчынская

Зімовы настрой

Ціха-ціха снег лажыща
На палі і на лужок.
І пляшотны сон мне спіцца —
Ціхі, белы, як сняжок.

Завіруха завывае,
Свічча вецер за акном.
Сум трывожны набягае,
Студзіць душу халаdkом.

Так траічыць мароз рыпучы,
Што на небе месяц змерз,

Але ўёпла каля печы
Слухаць мне паленаў трэск.

А як сонейка засвеціць,
Заіскрыцца ўсё вакол.
Прыгажэй няма на свеце
Зімніх казачных дзянькоў.

Дзень добры, вясна!

Мароз адышоў далёка за бор,
Праглынуўши крадком

рэшткі снегу.
Маладая вясна ідзе на парог,
Спяваючы песні сонцу і небу.

Будзіць яна гаманлівы лес.
Кветкі, траву і дрэвы.
Празрыстая сінява нябес
Вясне адчыняе дзвёры.

Ціха-ціхенька сад ажывае,
Белы бусел над хатаю кружыць,
Шпак вясновую песню спявае...
Аб зіме ўжо, нішто не тужыць.

Ад лідскіх
муроў**Мікола Лазоўскі**

*Звенявою я была, (3 разы)
Буракоў я накрала.*

*Буракоў я накрала, (3 разы)
Самагонкі нагнала.*

*Самагоначка ўдалася, (3 разы)
Ўся брыгада напілася.*

*І напіўся галава, (3 разы)
Шчэ і з раёна было два.*

*І міліцыя піла (3 разы)
Шчэ і прэмію дала.
(3 народнага).*

Частушкі

Змардаваўся дэпутацік,
Ад гарэлачкі памрэ.
Наша партыя радная
Нам другога падбярэ.

Сабраліся ля канторы,
Ужо паўдня як рающа,
Дзе ж гарэлачкі дастваць,
Каб "галаве" паправіцца.

Дачакаліся Пятра,
За жніво ўзяліся.
Жменю жыта прынясла,
-Еш, хоць падавіся.

Нашы куры не нясуща,
У куратніку сядзяць.
Пятуха здалі на мяса,
Каб дзяржаву падтрымаць.

Ходзь ту хаме!- Клікаў пан,
Мне было абідна,
Як калгаснікам празвалі,
Тады стала стыдна.

Мы не кепска працевалі
І без хлеба не жылі.
Тады сталі пабірацца,
Як суботнікі ўялі.

Гарадскога мужыка
Дача выручае,
Як пачне бульбу садзіць,
Жонку запрагае.

Хопіць нас ужо пужаць
Мы ж ужо пужатыя,
Давай пойдзем у новы век
З галавой паднітаю.

Кожны дзень у калгас хадзіла
Зарабляла працадні,
А ў кішэнях заўжды пуста,
Хоць ты ногі працягні.

Замест Бога я ў куточак
Грамату павесіла,
Увесь дзень прымач талдыча,
Ну а мне не весела.

У нас адгрохалі кантору,
Можна падзвіцца.
У калгасе "Глаўных" многа,
Усім не памяціцца.

Заатэхнік, аграном...
А колькі тых намаў,
Не кантора, а дурдом,
А справы ідуць слаба.

"Шэф" прыехаў памагаць,
Крыху задаецца,
А як сядзе за стол жраць,
Дык, як вол, напрэцца.

А як пойдзе ён у поле,
Дык не хоча працеваць.
У яго адна турбота,
Дзе б гарэлачкі дастаць.

А з раёна, што ні дзень,
Прыязджает зграя.
І не бачаць ні халеры,
Вёска ж вымірае.

Ужо і цэркву адчынілі,
Бацюшка спявае
Не, маленъкіх каб хрысціць,
Дзядуль адпявает.

Успаміны

Я дзядок з той цёмнай вёскі
Што над Нёманам стаіць.
Дзе саломенныя стрэхі,
А па хаце печ дыміць.

Дзе ў каморы жорны круцяць
Муку мелюцы на бліны.
Дзе зусім нядаўна
- Ходзь ту хаме збунтаваны!
Мяне клікалі паны.

Я даўно як пасівеў
І ўжо ўнукі маю,
А далёкае дзяцінства
Што дзень успамінаю.

Гараваць і бядаваць
Добранька прыйшлося
Ды, што кепскae было
З часам забылося.

ад лідскіх
муроў

На самым ускрайку лесу
Будынкі стаялі,
А бярозкі смачным сокам
Вясной частавалі.

Салавейка вечарам,
І зязюля з рання,
А ўдод чубаты
Бубніў каля хаты.

Як вясновай раніцаю
Сонейка зайграе,
Курачкі манней сакочуть
А пеўнік спявае.

Парсючик бульбу грызе,
Брыкаюць цялушкі,
А як конік заіржэ,
Гэдак лашчыць вушкі.

Як улетку клеплюць косы...
Музыка ж якая,
Нават дзятлік, каб паслушаць,
З лесу прылятае.

Зайчанё вушки падняў,
Пакасіў вачыма –
Мусіць трэба ўцякаць,
Косяць канюшыну.

Вось і прывязлі сянцо,
Ў гумянцо злажылі.
І вакол цудоўным пахам
Ўсё паабкурылі.

А вунь з поля жнеі йдуць,
Песеньку спяваюць
І з валожак з каласкамі
Букецік трymаюць.

Так і хочацца абняць,
Мілыя браточки,
Пакланіцца нізка ў пояс,
Заглянуць у вочки.

***

Ой, зямелька родная,
Што мы нарабілі
Гірбіцыдам і нуклідам
Цябе атруцілі.

Трактар і экскаватор
Усё збузавалі,
А ў прыгожых куточках
Ірвоў накапалі.

Дзедаў нашых і бацькоў
Ты спраўна карміла,
А вадзіцаю з крынічкі
Хворанькіх лячыла.

Пажаваўшы з луга траўкі
Зараз дохне быдла.
Ад бензіну і саліркі
Пах ідзе агідны.

Колькі птушак і звяроў
Бегала на полі,
Нам-жа была тога мала
Ждалі лепшай долі.

Міхась Мельнік

*Што б ні здарылася,
сказам мы:
неба над намі роднае!
Мужнасцю неба
зараражана,
ласкаю неба
напоўнена.*

I. Імгненні

Від лідскіх
муроў

* * *

Іду
спахмурнелы і ў скрусе.
На сэрцы
нуда і стома.
І раптам такая вясёласць...
Я дома!
Я дома!
Я дома!

* * *

Адзін
у гняўлівай трывозе
на вуліцы цёмнай
крочу.
Глянуў у неба.
А месяц
смяеца мне ў очы!

* * *

Дождж за акном імглісты.
І неба ў шэрані злоснай.
На правы бок павярнуся –
ты побач!
Мне светла і млюсна...

* * *

Дотык
да тваіх вуснаў.
Дотык
да твойго цела.
Утрапенне...
Душа ўзляцела!

* * *

У майго кахрання
арліныя крылы.
І ніякай сіле
іх не адараца,

І ніякай кулі
іх не прастрэліць.
ад лівскіх
муроў У майго кахання
блакітныя вочы,
якія далёка-далёка
гледзяць
і лёс мой святлом азараюць.

II. Кроплі суму

* * *

Помню выразна нават цяпер я,
як да Вас ішоў
я з вялізным букетам...
Я вельмі кахаў Вас
і думаў аб гэтым
сказаць Вам.
І вось адчыняюцца дзвёры...
Кветкі я моўчкі
Вам працягнуў.
Вы ж у адказ,
з усмешкаю дзіўнай
паставіўшы кветкі мае на віду,
мне падарылі ўзамен
свой позірк,
поўны надзеі,
што ўжо я пайду.

* * *

З табою не каханне – гора:
вачэй тваіх так баюся.
Яны ў цябе, нібыта мора,
Я ж плаваць толькі што вучуся...

* * *

Ты чаго сумуеш, юная бярозка?
Што цябе хвалюе, мілая, скажы?
Можа, клён гарэзны,
што шуміць за вёскай,
узбянтэжкы сіструны
маладой душы?
Можа, адчуваеш ты маю трывогу,
боль вялікай страты

у майм жыцці...
Не вярнуць ніколі
той шчаслівай песні,
што была, як сонца,
для мяне заўжды...

* * *

Стаяць, нібыта здані,
зажураныя дрэвы...
Калісь жыло каханне.
Цяпер яно памерла.

Як цяжка і маркотна
мне без твайго даверу...
Няўжо ўсё незваротна?
Забіце хоць – не веру!

Роднае неба

Неба па дахах стукае
ліўнямі, промнямі, градам.
Гамай вясёлковых гукаў
неба абрушыцца рада б.

Толькі б ні попелам-гарам,
толькі б ні воблакам гібелльным,
ні тэрмайдзернай хмарай,
неба, ніколі не быць табе.

Можа, стаць хочаш ты песняй
з грому вясення...
Можа,
хочаш матуляю сесці
каля дзіцячага ложка.

І кулачкі ўзяць сонныя,
казку сказаць пра жорава,
вецер пусціц азонавы,
нашага хлеба паспробаваць...

Што б ні здарылася, скажам мы:
неба над намі роднае!
Мужнасцю неба зараджана,
ласкаю неба напоўнена.

Ян Чачот

ПЕРАКЛАДЫ

“Спевы

ад лідскіх
муроў

пра даўніх ліцьвінаў
да 1434 года”

Ян Чачот

Перш,

чым ясна сонца

ўзойдзе,

Ноч зямлю захіне,

Перш,

чым скажуць

аб народзе,

Ён у цемры гіне...

Ян Чачот – беларускі паэт і фальклорыст, сучаснік і сябар Адама Міцкевіча. Пісаў па-беларуску і па-польsku. Напісаў шэраг баладаў, выдаў 6 фольклорных зборнікаў, каля 1000 песень, у перакладзе на польскую мову і ў арыгінале. Аўтар шэрагу іншых твораў і сярод іх 55 баладаў на польской мове: “Спевы пра даўніх ліцьвінаў”. Гэтыя “Спевы...” вартыя ўвагі ўжо тым, што ў савецкіх энцыклапедыях яны не згадваліся, як бы і не існавалі зусім. Ну і, вядома, чытачу яны былі недаступныя.

У 1989 годзе Яніна Кажэнняўскене пераклала гэтыя балады на летувіскую мову. У 1994 годзе ў Летуве балады выйшлі асобнай кнігай на польской і летувіскай мовах.

У 1996 годзе ў серыі “Беларускі кнігазбор” выйшлі 24 балады “Спеваў...” у перакладзе Кастуся Цвіркі. І адразу стала зразумела, якому ж народу належалі гэтыя творы. Яшчэ сам Чачот казаў Міцкевічу, што ён вельмі хацеў бы, каб яго балады заспіваў народ. І

БАЛАДЫ

Дзілдскіх муроў заспявалі. Заспявалі, менавіта, беларусы. “Наша слова” пачало друкаваць ноты “Спеваў...”, напісаныя рознымі беларускімі кампазітарамі. Станіслаў Суднік паводле ўзгаднення з Кастусём Цвіркам прыступіў да перакладу астатніх 31-балады. Першыя з іх мы прапануем нашым чытчам. Усе яны на Беларусі друкуюцца ўпершыню.

Беларусь не мае свайго гісторычнага эпасу ў звыклым выглядзе, але нашая гісторыя мае вялікую колькасць гісторычных асобаў і герояў. Ян Чачот, گрунтуючыся на “Кроніцы...” Мацея Стыркоўскага і “Гісторыі...” Тадара Нарбута фактычна стварыў гэты эпас у выглядзе 55 балад пра гісторычных дзеячаў старажытнай Літвы. Героі балад, як рэальныя гісторычныя дзеячы, так і міфічныя. Адлюстроўваюцца, як рэальныя падзеі, так і выдуманыя. Але ўсё разам гэта мастацкія творы, 55 гісторычна-мастацкіх мініяцюраў.

Кроніка Стыркоўскага мае ў аснове жмудскую версію ўтварэння Вялікага Княства Літоўскага. Але ў Чачота ад яе засталося ўжо няшмат. А тыя балады жмудской тэматыкі, што ўвайшлі ў “Спевы...” ніякай жмудской версіі не прытрымліваюцца, а адлюстроўваюць жмудскія фрагменты нашай супольнай гісторыі.

Ян Чачот

I. Пра Керна*, 1040 г.

Перш, чым ясна сонца ўзойдзе,
Ноч зямлю захіне,
Перш, чым скажуць аб народзе,
Ён у цемры гіне.

Так Літвы імглою скуты
Дзеі тых стагоддзяў,
Ды ад Керна і Гімбута**
Нам светло даходзіць.

Кернаў Керн узводзіць будзе
Побач Віллі-рэчкі,
Керн Літве, а Гімбут Жмузді
Лад далі адвечны.

Перуна тут шанавалі,
Зніч-агонь палілі,
Дзікай мужнасцю буялі,
Смела ў бой хадзілі.

Аж да Полацка ў Падзвінні
Людства ваявалі,
Латышы ўзамен ліцьвінаў
Дома рабавалі.

Па вяртанні ўлёт напалі
На чужых ліцьвіны
І нявольнікаў пагналі
Пад свае хаціны.

Керн у грознай бітве згінуў,
Люд аплакваў страту,
Ён нашчадкаў не пакінуў,
Акрамя Паяты***.

На Дзяволтве пахавалі,
На гары. Дубочкаў
Там дубраву насаджала
Ля магілі дочка.

Гай дубовы разрастаўся,
Тлеў агонь там знічны,
Для ліцьвінаў пачынаўся
Шлях іх гістарычны.

* *Керн* - легендарны ліцьвінскі князь, сын Куна, унук Паліямана, заснавальнік легендарнай сталіцы Літвы Кернава.

** *Гімбут* - брат Керна.

*** *Паята* - дачка Керна.

II. Жывібунд*

Дарспрунгавіч князь
Літоўскі і Мантвіл**
Гімбутавіч Жмудскі,
1205 г.

Пры Жывібунда і Мантвіла праве
Ліцьвін на полі
быў пры рупнай справе.
А, як на нівах жыта зелянэе,
То край таксама весела квітнэе.
Так і ліцьвінаў расцвіла краіна,
І моладзь біцца
рвеца за Айчыну.

З мядзведзяў, рысяў
шкуры за апратку,
А за прылбіцамі —

іклы на шапках.
На дзёрзкіх конях,

 ў лідскіх
муроў

у сядле дубовым,
З адважным сэрцам,
з дзідай адмысловай
Выскокваў смела
ў Прыпяцкія плыні,
Здабычу вёз дадому наш ліцьвіне.

Адно Альговіч,
кіеўскім быў князем,
Дагнаў літву
з здабычай адным разам.
На слонімскіх палетках
бой звязалі,
Ліцьвіны ў пушчи
хутка паўцякалі.

Знаёмай сцежкай набягалі зноўку,
Даніны ж Кіеву — ніяк, ніколікі.

* *Жывібунд* - легендарны князь, уладарыў Літвой пасля Керна.

** *Мантвіл* - легендарны князь, сын Гімбута, бацька Эрдзівіла.

III. Паята Кернаўна, ジョンカ Жывібунда, каля 1220 г.

Ой, Паята — добра дочка,
Бацьку ўшанавала,
На кургане гай дубочкам
Густа насаджала.

Ой, Паята — добра жонка,
Паў Літвы трымала,

БАЛАДЫ

Ян Чачот

А з пакорай Жывібунда
ад лідскіх
муроў Слухала, кахала.

Ой, Паята — добра маці,
Сын яе — не песта,
Кукавейт гатоў у раці
Княжы гонар несці.

Ён з падзякай на магіле
Ў памяць для народу
Па-над Зослам* вобраз мілы
Выразаў з калоды.

Хоць той помнік згніў праз годы,
Ліпі паўзрасталі,
Да Паяты род за родам
Модлы тут складалі.

* *Зосла - возера, рэальнае месца-
знаходжанне дакладна не
высветлена*

IV. Эрдзівіл* Мантвілавіч,
1217 г.

Памяць князя Эрдзівіла
Для ліцьвінаў слайна, міла,
Ён прасунуў краю гоні
На ашвары Занямоння,
Без вайны, крыві і хціўства,
А сярод дабразычліўства.

Як панішчыў хан Батыга
Край крывіцкі, далей ліха
Па-над Віслу падалося
І за іх муры ўзялося,

Эрдзівіл у Занямонне
Войска ўвёў на добрых конях.

Над высокаю гарою
Бачыць крушні пасля бою,
Там Наваградак геройска
Біўся супраць дзікіх войскаў,
Люд вакол цяпер блукае,
Князя прыбыцце вітае.

Замак зноў адбудаваўся,
Князь у горадзе застаўся,
А калі з арды пасланцы
Дань хацелі дабівацца,
Моцна іх ушанавалі,
Дзве стралы падаравалі.

Князь да Прыйпяці кіруе,
Койдан-хан** туды ж прастуе.
Марны быў набег чужыны,
Мужнасць ён спаткаў ліцьвінаў,
Нібы пырскі адляцелі,
Узялі ў даніну стрэлы.

Эрдзівіл ахоўваў княства,
Цэліу раны гаспадарства.
Слаўная краіна стала,
Аж да Буга даставала.
Скончыў век у Наваградку,
Слёз па ім было ў дастатку.

* Эрдзівіл - легендарны працічур
Радзівілаў, міфічны наваградскі
князь.

** Койдан-хан - мангольскі хан,
разбиты пад Крутагор'ем
(Койданавым).

V. Мінгайла*

Эрдзівілавіч, князь
Літоўскі і Наваградскі

Полацк будзіць звон вячовы
З верхнія званіцы,
І да бою люд гатовы
На пляцы тлуміцца.

Князь Мінгайла ўсердаваны
Полацкім свавольствам,
Хоча помсіць палачанам
Ды з усім геройствам.

Дарам збройны люд храбрыцца,
Князь перамагае,
І крывіцкая сталіца
Браму адчыняе.

З таго часу ў вечнай згодзе
Полацк быў з Літвою,
І не помніць у народзе
Нават бойкі тое.

*Мінгайла - легендарны наваградскі князь

VI. Скірмунт*

Мінгайлавіч, князь
Наваградскі, 1220 г.

Скірмунт, князь Навагородскі,
Звышгеройскі быў,
Хто б яго на пляц не клікаў,
Без разбору біў.

Першы быў Мсціслаў--

князь Луцкі,
До лідскіх муроў

Бою зажадаў,
Па-над Ясьельдай навуку
Скірмунт князю даў.

Пінск і Тураў, нашы княствы,
Пад уладу ўзяў,
Пагубіў бацькоў уласнасць
Прагны князь Мсціслаў.

Балаклай, царок заволжскі
Пасланцоў прыслало,
Дані з Скірмунта прывычнай
Цар той зажадаў.

Скірмунт тут, забыўши меру,
Рассупоніў гнеў
Паслам вушы паабрэзвав,
Права не глядзеў.

Ды як змераў з Балаклем
Сілы ў полі зноў,
Многа ў Койданаўскім краі
Зляцела галоў.

Балаклай там сам на полі
З мурзамі прылёг,
Скірмунт з войскам задняпроўскі
Вытаптаў быльнёг.

I Чарнігаў, і Караваў
Ён забраў назад
I сыноў сваіх прызначыў
Там наводзіць лад.

**ад лідскіх
муроў** Сам вярнуўся паўнаўладным
Па гарачых днях
І ў Наваградку пасадным
Свой законччый шлях.

* *Скірмунт* - легендарны
наваградскі князь, міфічны
прашчур Скірмунтаў.

VIII. Трайната*

Скірмунтавіч, князь
Наваградскі, Падлесся
і Літвы Павілейскай

Рушиць Курдас з помстай смерці
Бацькі Балакляя,
За ім з Крыму, і з Заволжжа,
І з Нагаяў зграя.

Нішчыць край агнём і мечам,
Стаў Мазыр абклা�ушы,
Там над рэчкай Акунёўкай
Стаў Літву чакаўшы.

Сцяўся смелы сын Скірмунта
З Курдаса ардою,
Ледзьве ўцёк Курдас памслівы
З цэлай галавою.

Мноству вязняў, што паспелі
Паланіць татары,
Князь ліцьвінскі, князь Трайната
Тут свабоду дарыць.

Ды не выйшаўся без стратай

Гэты бой упарты,
Пісімунта там Трайната
Страціў і Любарта.

Згінуў князь Сямён там Друцкі,
Курдаса прыцяўшы,
Згінуў князь Андрэй там Луцкі,
Страху панагнаўшы.

Бо адна Літва час доўгі
З цэлае Еўропы
Адбіала аж за Волгу
Дзікіх орд патопы.

Як падсуседзі - краіны
Вычын іх не зганяць,
Людскасць мужных тых
ліцьвінаў
Ушануе памяць.

* *Трайната* - тут легендарны дзед
Міндоўга

IX. Барыс* Гінвілавіч Полацкі

Яшчэ ці ёсьць той камень
над Дзвіною,
Што ад Дзісны
адной не далей мілі,
Дзе крыж і слова:
“Дапамож, о Божа,
Твайму рабу Барысу,
сын Гінвілу”

Прад Богам гнецца

кожны чалавеча,
Карона голаў крье ці сярмяга,
Барыс быў князем даўнім,
раннія вечным,
А як скіроўваў моц сваю і вагу.

Чатыры цэрквы збудаваў святыя,
І над Бярэзінай Барысаў зязе,
Свабоды Полацку вярнуў старыя,
І шчасце, а не слёзы памнажае.

Так сэрца,
што набожнае папраўдзе,
Любоў Хрыста
якому шчыра міла,
Дабром да бліжніага
краінай радзіць,
Барыс так радзіў,
князь і сын Гінвіла.

* *Барыс* - рэальны полацкі князь,
заснаваў Барысаў, наўстанаўліваў
гэтак званых Барысавых камянёў,
але не Гінвілавіч, а з роду Рагваладавічаў

XV. Гярмунт Скірмунтавіч
1271 - 1275 г.,
Гілінгін Гярмунтавіч,
1275 - 1278 г.,
Ромунд Гілінгінавіч, 1279
Траб Гярмунтавіч, 1279 г.*

Хто жадае ведаць многа
Аб Літоўскім краі,

Пра нашчадкаў Свінтарога**
Я вам заспіваю.

Гілінгін, Гярмунт, Траб, Ромунд
Мала што зрабілі,
Добра хоць, што ў тия годы
Згоды не згубілі.

Бо бацькоў сваіх і кроўных
Памяць шанавалі
І Літву на шлях грунтоўны
Шчыра кіравалі.

Часам дзікія ліцьвіны
Польшчу рабавалі,
Парубежныя краіны
Пад мячом трымалі.

Гермунт горад нам пакінуў,
Што завуць Гярвяты,
Траб на памяць тут раскінуў
Нашых Трабаў хаты.

І што хочаце, каб стала
Вам яшчэ вядома,
Тога знаюць вельмі мала,
Хто сядзіць у дома.

**Гярмунт Скірмунтавіч, Гілінгін Гярмунтавіч, Ромунд Гілінгінавіч, Траб Гярмунтавіч* - легендарныя, а, магчыма, недзе і рэальныя ліцьвінскія князькі, нашчадкі Свінтарога.

** *Свінтарог* - легендарны ліцьвінскі князь.

БАЛАДЫ

ад лідскіх
муроў

XVI. Нарымунт, Вялікі князь Літоўскі, Даўмонт

Уцянскі і Трайдзень
Рамунтавіч; Лаўрыш,
альбо Рамунт
Трайдзенавіч, манах,
да 1283 г.*

Не жадай чужое жонкі,
Сэрцам чута праўда тая,
Што ж, не ўмеў ліцьвін чытаці,
Хай цяпер усё чытае.

Князь Даўмонт ды з Нарымунтам
Брат быў родны з родным братам,
На ліфляндскага магістра
Дочках дзвюх былі жанаты.

Як Даўмонтава спачыла
Жонка ў смутным, чорным годзе,
Нарымунт паслаў сястрыцу
Брату сэрца разлагодзіць.

Той у братаву ўкахаўся
І не выпусціў з Уцяны.
Нарымунт з вялікай рацію
Наваліўся нечакана.

Уцякаў Даўмонт і ў Пскове
Князем стаў, ды, быўшы хватам,
Ён па смерці Нарымунта
Так зрабіў з малодшым братам.

Толькі Трайдзень стаўся князем,
Быў Даўмонтам ён забіты,

Ян Чачот

Палаchan і пскавіцянаў
На Літву той вёў адкрыта.

Ды вайсковы спрыт Лаўрыша
Ад паразы край ратуе,
І Літва таму Лаўрышу
Князем быць тут прапануе.

Ды Лаўрыш паstryгу верны,
Князем быць ён не жадае,
Ён манах і манастырскі
Лёс сабе ён выбірае.

Пад Наваградкам, дзе Нёман
Між лугоў і дрэў віеца,
Ззяе цэрква ад Лаўрыша
І Лаўрышавым завеца.

* У баладзе собраны реальная і легендарная князі ды падзеі з розных часоў. Даўмонт Пскоўскі - бацька Давыда Гарадзенскага, жыў у часы Гедзіміна. Лаўрыш або Войшалк, сын Міндоўга падаецца, як Рамунт Трайдзенавіч і г. д.

XVII. Куршы* з Судавії часы Віценя, 1284 г.

Цягнуцца, быщам
жоравы з поўдню,
Куршы ад родных Судаваў,
Край свой, зраўняўшы
з голай пустынія,
Кідаюць з горам, няславай.

Сурда вядзе іх вояў аддзелы
Братнай Літвой цераз поле,
Той правадыр,
    даланёю што ўмелай
Збіў крыжаносца фон Голе.

Склаўшы астатнім
    боствам ахвяру,
Сурда ў народа пытае:
“Ці тут паляжам,
    ці з дзецьмі пойдзем
Мы да ліцьвінскага краю?”

Кліч: “Да ліцьвінаў,
    мы — да ліцьвінаў”,—
Глуха разнесла пустыня,
Край пакідаюць курши радзімы,
Новую бачаць краіну.

З сэрцам братэрскім
    тут іх прымалі,
І там, дзе сёння Эйшышкі,
Па-над Дзітвою тады збудавалі
Курши сабе тут Куршышкі.

*Курши - прускае племя, паводле
паданняў пад націскам крыжакоў
перасялілася ў Літву.

XVIII. Сурмін і Надам, 1290 г.

Здрада вечна здрадай будзе,
Тут супроць не скажуць людзі,
Пэцкаць ёй душу не справа,
Ды аповесць ёсць цікава

Пра паганага ліцьвіна,
Пра Надама і Сурміна.

Князь Сурмін Калайнай княжыў,
Як крыжак прыплыць наважыў
З хітрай выведкай сваёю,
Каб не даць Літве спакою.
Дык тады Сурмін Надаму
Загадаў прыбрацца ў даму.

Вось Надам наш, як кабета,
Добра ўбраўся, каб са свету
Крыжакоў звяслі. Даўмейся,
Па-над Нёманам усеўся,
Здаўся паннай хрысціянской
Ды нявольніцай паганской.

Каб “паненку” ўратаваці,
Лодзь пад бераг кіраваці
Крыжакі распачынаюць.
Рукі “дзеўчыны” хапаюць
Тую лодку, абдымаяюць
І ля берага тримаюць.

А Сурмін з сваёй гурбою
Налятае той парою,
Не зважаючы на Бога
Крыжакоў тут да аднога
Без шкадобы выбівае,
Так віжоў ён паважае.

XIX. Яжбут у часы Віценя, 1290 г.

Колькі можа здзеяць школы
Бляшка залатая,

БАЛАДЫ

Ян Чачот

ІДЛІСКІХ МУРОЎ Як зрабіла нам з Яжбута
Здрайцу бляшка тая.

Ён за гроши слаў даносы
Пра Літвы сакрэты,
Ён за грошки тэўтонаў
Край прадаў бы гэты.

На Літву палон з Мазоўша
Гоняць. Яжбут здрадай
Цёмным лесам да крыжацкай
Вывеў іх засады.

Перабег алеń дарогу,
Гэты знак пужае.
Яжбут супраць забабонаў
Галаву стаўляе.

Эх, паставілі, як звыклі,
Як заўжды стаўлялі,
Па-над Нарваю буйныя
Головы паклалі.

Крыжакам добра падводы,
Яжбут долю мае...
Колькі можа здзяець шкоды
Бляшка залатая!

Ды згрызоты ржа з'ядзе
І сумленне будзіць,
Б'еца Яжбут з крыжакамі,
Што ідуць са Жмудзі.

І прабіты вострай дзідай
Здрадны чалавечча
Крыжаку мячом двухвострым
Палец пакалечыў.

ХХ. Зруйнаванне Рамновы* ў часы Вісцяня, 1294 г.

— На Рамнову, на Рамнову,—
Кліча комтур Лібэнцоле,
— Знойдзем золата і срэбра,
Знойдзем скарбаў там даволі.

Ну дык што ж яшчэ патрэбна
Для крыжацкіх прагных вояў,
Што пад ціхім знакам крыжа
На Літву пайшлі з разбоем.

Дрэвы толькі той парою
Шчэ пупышкі распускалі,
І вясной, а не вайною
Песні жаўранкаў гучалі.

Ноч упала на Рамнову,
Край ляжыць у сне цнатлівым,
Пад святыню Нёманам ціхім
Падплывае злыдзень хіцвы.

На валхвоў напалі сонных,
Сеюць смерць і хаты паляць,
Ну а золата крупінкі
Хіба толькі позірк жаляць.

Невялікая здабыча,
Больш галоў няянінных знята,
Сонца ўзносіць над Рамновай
Чорны крыж на дымных шатах:

Бачна з цвердзі Палямона,
Што ў Рамнове ноччу стала,
Больш не трэба абарона,
Бо святыня дагарала.

Заламалі толькі руکі,
Боль скаваў, а Нёмна хвалі
Крыжакоў так, як прынеслі,
Так з сабой назад забралі.

*Рамнова - легендарная ліцьвінская паганская святыня, вядомая ў нашай літаратуре, як *Ромаў*. Але Чачот паказвае паходжанне назвы ад *Roma nowa*, таму ў перакладзе падаецца назва *Рамнова*.

XXI. Жмудзін Кайлім у часы Віценя, 1298 г.

Хто дубіну Кайліма
Паспрабуе плячыма?
Жмудскі лес - край радзінны
Тое страшнай дубіны.

Пан магістар Майнгардзе,
Ты ў апошнім нападзе
Атрымаў, чалавечча,
Той дубінай у плечы.

Дагадзіла дубіна,
І дух цела пакінуў,
Бо дубіну Кайліма
Хто ж спрабуе плячыма?

Жмудскі лес - край радзінны
Тое страшнай дубіны,
А Кайлім у tym лесе
Быў асілак найлепшы.

XXII. Сурмін у часы Віценя, 1313 г.

Плыў Сурмін, ваяка слайны,
Сто чаўноў з ім і лодзяў,
Плыў пад замак Юнігеду*
На падмогу залозе.

Там на чистых Нёмна хвалях
Стала, як дом, галера,
Крыжакі з якой бяспынна
Па літве страшна пераць.

Волава агнём кідаюць
Стрэльбаю перуновай,
Ды на смерць там не зважаюць
У залозе сто вояў.

Наляцеў Сурмін і ўцялі
Той галеры канаты,
Вір скруціўся, паляцела
Пад кустоў яна шаты.

I разблілася страшыдла,
Што агнямі кідала
I што замку Юнігедзе
I Літве пагражала.

Шкада толькі, што Сурмін там,
Страціў брата Сталдона,
Ды яго смерць баявая
Будзе слайней да сёння.

* *Юнігеда-Велона*.

*Пераклад з польскай
Станіслава Судніка.*

Від лідскіх
муроў

Алесь Стадуб

*Паэзія ў палёце вечным
За думкай, словам і
радком.
Яна на Шлях завабіць
Млечны,
На Маладзік данне
пяшком.
І сфантаズёрыць
Шлях да мэты,
І падбадзёрыць да пары.
Прад ёю моляца паэты
На права вечнае
Тварыць.*

Даруй

Як перад Маці і сумленнем,
Мая святая Беларусь,
Я прад табою на каленях
Назад грахі свае бяру.

Бяру, каб на кастры цярпення
Перагнайць у забыццё
І недаспелае сумленне,
І ціхіх думак пачуццё.

Грашыў маўчаннем сарамлівым,
Калі за гонар твой у бой
Ісці я мусіў між руплівых
Сыноў, асвечаных табой.

Ты вечнасцю сваёй чаруеш
І перспектывай светлых мар.
Не ўсё я сам сабе дарую.
Што можаш – мне даруй сама.

На аўтапрыпынку

Як у час Іісуса ці Майселя,
Сонца бралася з-за ўзгорка
Колам.
Кнігаўка крычала над аселіцай,
Жаваранак свой апробваў голас.

Як у час Скарэны ці Агінскага,
Пяткі стылі, стоячы на месцы.
Іншамаркі несліся ў бок Мінска,
Па афёры маючы на мэце.

Як у час гадоў юнацкіх Танка,
Вецер хмарай небакрай
зашорыў...
Падышла без грошай,
але скокну ў горад.

Крыж

Не проста не лёгка
Паставіць крыж
На мэце свайі і на слабасці.
... Ураз загарышся,
                          адчуўшы парыў
Радкоў рыфмаваных суладнасці.
Дарэмна чакаць,
                          што ўпартага ў сабе
Закрэсліць спакусу захочацца.
Намуляў ён мне
                          на мазольным гарбе
Мой крыж вершаванай творчасці.
Упрогся, хоць змогся,
                          радкай і радкай
З сляпою надзеяй напару.
Бывае, рэдактар "пагрэ" руку
Акрайцам скупым ганарапу.
Зусім не да часу
                          і нейкай пары
Стыхій свайі
                          я пакораны...
Не лёгка, не проста
                          паставіць крыж
На ўпартым хаценні і гонары.

Вечнасць

Мудрыя сведчаць:
Бог стварыў Вечнасць.
Вечнасць старая
Вечна стварае
У нас чалавечнасць.

Вечная Вечнасць
Дбае і дбала:
Шмат збудавала,
Шмат дараўала.

У Вечнасці праўда,
Крыўда і згода.

Мы, як прапрадзеды,
З Вечнасці родам.

Вечнасць хрысціла
Жыць дзеля Вечнасці.
Дзе ж запазніўся ты,
Век чалавечнасці?

Эпохі

Эпоха эпоху не любіць.
Эпоха эпосе не верыць.
Любая з эпох не марудзіць
Па-свойму кроіць і мерыць.

У кожнай свае прэтэндэнты
На вечнасць, на славу, на гонар.
У кожнай свае дэвідэнты,
Без іх мо было б яшчэ горайд.

Не ўсе зарастаюць мохам
Мінулага часу
Адценні.
Ад тых,
Ад дзядоўскіх эпохай,
Да нас пранікаюць гены.

І мы прывыкаем пагроху
Да веры:
Часова гаруем.
А новая ў очы эпоха
Смяеща...
І ціха кіруе.

Нязгода

Нязгода ён
І ён засада.
Ён – палец злосны на курку.
Ва ўсім ён бачыць
Антыпраўду:
У думцы, слове і радку.

Паэзія ў палёце вечным
ад лідскіх За думкай, словам і радком.
муроў Яна на Шлях завабіць

Млечны,
На Маладзік дапне пяшком.
І сфантазёрыць
Шлях да мэты,
І падбадзёрыць да пары.
Прад ёю моляща паэты
На права вечнае
Тварыць.

Яна крыўдуе на парады.
Яна ўхваляе сэнс пакут...
А ён шукае нейкай здрады
У думцы,
Слове
І радку.

Нейтраліст

Я пра таго, што як не ўсе,
Хто на нейтральнай паласе.

Ён думае, ад бед уцёк.
Ён – ад людзей сябе адсек.
Не, на нейтральную сляды
Не павядуць пар маладых.
Там не разгледзіце слядоў
Турботных, не скупых удоў.
Не ценявік, не камерсант
Не наслядзіць ніколі там.
Вар'ят-палітык? Ні адзін
Ад злосці ў бок той не глядзіць.
Туды й мяне свет не запрэ.
Я б там ад сораму згарэў.
Ну а старэйшы, а дзіця?
У іх да той – нуль пачуцця.
Але ж мы ведаем усе:
Ёсць нехта ўсё ж на паласе.
Яму і наш, і вось той бок
Чужбы,
Як наш, і іхні Бог.

Дык хто ж, скажыце, там хаця
У баку ад тлумнага жыцця?

Спакусы

М.Ф.

Пакутую на рубяжы
Дабра і зла, свяціла і ценяў.
Мяне хоць ты пасцеражы
Ад памылковых летуценняў.

Раздумваю, каб мець і ўмець,
Каб мары на рэальнасць
перайначыць,
Але што аддамо ўзамен
Каб акрылялі нас удачы?

Спакусліва-- разбег набраць,
Зайсці на новую арбіту.
На рубяжы
Дабра і зла
Дарога ў неба не закрыта.

* * *

Напісанага
Я – не папялю,
Хоць і не горы стосаў.
Мой
Для ўраджаю вершаў
Плуг
Арэ, ды не нябёсы.

Плугуе
Ён
Праблемы дзён.
Але ці што ўродзіць.
Запустазелены ты дзёрн –
Народзе мой, народзе.

Від лідскіх
муроў

Спрэчка

Рыгор Барадулін успамінае, як
Пімен Панчанка
дакараў яго забыцца за
прысвоеная
“акупацыя-акацыя”

Старэйшага ўключыўся
Злосці ток –
Траха не ўспыхнула
Канфлікту акцыя.
- Ты рыфму ў мяне крадзеш,
Браток.
- Якую?
- “Акупацыя-акацыя”.

Пайшоў адзін
На вечны свой спакой,
Другога памяці працуе
Рацыя.
Нам блізкі гэты,
Блізкі нам і той,
Як радасць веснавой акацыі.

* * *

Запрог мяне і сёння
ранак сіні
вялічыць
новых думак арсенал,
каб беларускасць мускуліла
сілы,
каб род славянскі
вечны
не сканаў.

* * *

Перад намі бясконцая даль,
Па-за намі – дыханне вякоў.

Беларусь мая – чулы радар
Да спакуснікаў і сваякоў.

Не наракай

Не наракай на соль, на раны.
Нас выпадкі падводзяць часта.
Не,
Лёсам мы не пакараны.
Мы –
Пакараны часам.

Не частка хвалі варухлівай –
Мы нейкі бераг мора.
Жыццё – прылівы і адлівы,
Жыццё – і штыль, і штурмы.

Мо невядома і нябёсам,
Дзе дабрыні запасы.
З табой – не пакараны лёсам.
Пакрыўданы мы часам.

Пасмы

Айчыны між далоняў,
Як пасмы даўніны.
Я хто ж сягоння коні?
Хто ж сёння фурманы?

Пацалунак

Ён – немінучая адданасць.
Ён – асалоды неспазнанасць.
Ён – супяречлівасць і згода.
Ён – і давер, і наша годнасць.
Ён – нечаканасць і чаканне.
Ён – добрае бярэмля цудаў.
Ён – ключ да будучых спатканняў.
Ён – дотык здрадніцкі іюдаў.

ад людскіх
муроў

* * *

Ах, святая твоя прастата!
Што нам выдумкі голыя
доўжыць?
Успаміны мо лепш пагартаць
Пад грыбны і дрымотны
дожджык.

Ад рукі было цёпла руцэ,
Веслялей ад усмешкі ўсмешцы,
Жартаўліва вірлівай рацэ
І задумліва сішанай сцежцы.
Нам зязюля лічыла сваё,
Мы ж усё пералічвалі самі.

Зараз верай, цярпненем, грахамі
Мы ўзаемна даўгі аддаём.

* * *

З табой фармальна не чужыя,
Але, як ты, і я гатоў,
Пра што зязюля варажыла,
Змахнуць з лічыльніка гадоў.

Старонкі паўсумеснай кнігі
Іначыць браліся не раз.
Вясна надзея плытуе крыгі,
'Каб паўтарыць у іншых нас.

Горад

Ты – неспазнанае мора.
Ты – мой міраж і крыж.
Ты – маё заўтра і ўчора.
Ты – мой узлёт і абрыв.

Ты і спакуса на шчасце.
Вырай мой, страх мой і рай.
Думаць цяпер па часе,
Хто з нас каго выбіраў.

Тут па дабро – мо ад ліха –
Чый не прычальваў паром.

Тут спазнаваўся з кілішкам
За развітанне з сялом.

Тут у людскіх гушчэрнях
Здолей і тлець, і гарэць.
У традыцыйных чэргах
Я пастарэў на чвэрць.

Горад, ты – вір няспынны
Радасці, смутку, надзея...
У горад адзінага сына
Сумная маці вядзе.

Прэм'ера

Жыццё –
Бясконцая прэм'ера.
Мы гледачы
І рэцэнзенты.
А хто больш мусіць
Сцэне верыць:
Акцёры ці апладысменты?
Дзе праўды больш,
Дзе крыўды меней:
У вас
Ці –у раздумнай зале?
Скажыце,
Хто ж упартай жменяй,
Што гаркаціць,
Панаставіл?
У нас і ў вас
Свае кулісы
І выхады і мезансцэны.

Адным
Нядайна
Мы кляліся.
Сягоння іншых
Ціха цэнім.
Жыццё –
Бясконцая прэм'ера.

Зміцер Шах

Мовы сваёй не цурацца,

верным быць

продкам-- клянусь!

Беларус я ,

ім век заставацца.

Жыве

Беларусь!

Я не хачу ў дурдом

Я від літскіх
муроў

Спявай свае песні,
будзь скамарохам,
гуляй па жыцці,
пакуль ёсць змога,
бо потым прыедуць
у машыне вар'яты
ды пойдзеш ты з імі,
у кашулю зацяты.

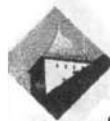
Я не хачу
ў дурдом.

Белыя сцены,
і бела падлога,
і вунь санітар,
ён стаіць ля парога.
Тут думкі не ходзяць,
дурнымі нас лічаць,
тут геніяў --годзе,
гісторыю пішуць.

Я не хачу
ў дурдом.

Зноў на свабоду,
нам дзвёры адчыняць,
даўшы параду,
уласнасць не нішчыць,
спявай свае песні,
будзь скамарохам,
гуляй па жыцці,
пакуль гэта можна.

Я не хачу
ў дурдом.

Я веру!
ад лівскіх
муроў

Паглядзі на абшары лясныя,
паглядзі на вежы дзядзінцаў,
бо не ведаю іншай краіны,
дзе бы я пажадаў нарадзіцца.

Зноў мы разам! Восеньскі край,
сонцам свяці ды промнямі грай,--
нам пажадаюць лясныя багі,
гэй-гэй-гэй, ей-е-е.

Адраджаецца дзедава вера,
узнімаецца волат-Пяруне,
разумею я -- хто я і дзе я,
стараражытнасць нам веліч даруе.

Адрачыся-- і зніч загарыща,
над тваёю забітай душою,
што счарнелая будзе насіцца,
над адвечнай сусветнай імглою.

Здрада роду караецца смерцю,
заліваецца морам- крывёю,
ды пачвары вас вольныя з'есці,
што жывуць у глыбіні пад
зямллю.

Але веру -- і зноў адрадзіцца
стараражытная продкава годнасць,
і над тымі хай зніч загарыща,
хто ўчыніць ёй нейкую
подласць

11.03.2000 г.

Ю. Братчыку

Я зорак з нябёс не здымая,
бадзягай я праста стаў,

кашуля астатняю стала,
я ў зэрбі, з абліччам Хрыста.

Стамлёны жыццём і галечай,
я кроучу на водбліск святла,
каханне ўсе раны залечыць,
якога наогул няма.

Я ведаю сэнс памяркоўны,
які мне ўсе пяты зліаў,
світанак надыйдзе ўсё роўна,
хоць цемру я сёння шукаў.

У сэрца ўрываецца рэха
надзейяў, рэлігіі ды вер,
якія згубіў, недарэка,
прыдбаўши да іх недавер.

Што заўтра, што сёння --
    ўсё роўна,
бо ногі збіваюцца ўшчэнт,
я бачу -- усходзіць поўня,
каб вочы пабачылі свет.

11.03.2000 г.

Жыве Беларусь!

Жыць нам усім патрэбна,
ні чорта, ні смерці я не баюсь,
зычна выгыркну ў неба:
    Жыве Беларусь!

Бачу прасцяг неабсяжны,
за Радзіму начамі шалюсь,
чуем подых цяжкі:
    Жыве Беларусь!

Зміцер Шах ————— НОВАЕ ІМЯ

На лідскіх
муроў

Мовы свайг не цурацца,
верным быць продкам— клянусь!
Беларус я, ім век заставацца.—

Жыве Беларусь!

9.06.97 г.

Кожны сваё атрымае

Над Радзімай маёй заўжды сонца,
у роднай краіне спяваюцца песні,
супастатаў заўсёду б'юць моцна
і кожны смяеца,

хочь кожнаму цесна.

Ты ведаеш смачную каву,
што п'юць надвячоркам у хатах,
але нясём мы Божую кару,
як крыжакі крыжы на тых латах.

Колькі храмаў спалілі,
колькі святых абабралі,
нечистаю сілай жылі,
чырвоную веру ўсім уціралі.

Чужынцаў сваімі не зробім,
крыжы на сэрцы не змяняем,
шчасця мячом не аздобім,
але сваё ў жыцці атрымаем.

29.08.97 г.

Бог адзін

Я чую подых той халеры,
што кажа хлопец малады,

вы не прымайце людзі веры,
аб якой баяць святыя.

Хто ён такі? Сектант ды годзе,
я вам скажу, што Бог адзін,
які пятнаццаць год ды болей
мяне ад гора гарадзіў.

Але я чую говар просты,
і прыкра робіцца ў душы —
нашто прыняўши веру боску,
Хрыстос памёр на tym крыжы.

8.09.97 г.

Дэградацыя

Нам не трэба песень,
нам не трэба слоў —
мы — ёсьць ваўкалакі,
п'ём жывую кроў.

Крочым праз дзяцінства,
любім жартаваць,
але ж тыя жарты,
полымем гарашь.

Грошай болей будзе:
будзем забіваць.
Працы не жадаем —
станем рабаваць.

Што ж гэта такое,
дзе ж тая злосць,
хто мы ёсьць такія? —
дэградаты ёсьць.

6.11.97 г.

До лідескіх
муроў

Нерухомасьць

Зялёныя вочы, на белай паперы
промні гуляюць па целу ўздоўж,
сонца натхняе праз мокрыя веі
думкі салодкія, сны ды не больш.

Стамлённыя руки,
ды ціха змаўчалі
ногі застылі, наводзячы стрэс
пакуль не памерклі,
ды вочы шукалі
дзе ж разбуральны
пачаўся працэс.

2.12.97 г.

Беларусь...

Чаму ты стаіш ля дарогі
чаму не кранаешся ў свет
не чакай ні адкуль дапамогі,
нацярпеліся колькі ўжо бед.

Трэба з месца напэўна сарвацца
і некуды ў даль паляцець
хопіць, людзі, вякамі бадзяцца
хлапцы, разламеце клець.

Хай шчасце загляне пад дахі,
хай заўжды квітнее наш край!
Выйдзем, браце,
пад родныя сцягі,
за сваю Беларусь уставай.

27.02.97 г.

Каралева бясоннае
ночы...

Каралева бяссонае ночы,
мае вусны і вусны твае,
каралева бяссонае ночы
сваё шчасце дарую табе.

Твае вочы, як знічкі ў цемры,
твае рукі, як хвалі плылі,
побач нас толькі сцены,
шпалеры,
дзе з табой мы калісці жылі.

Зараз мары агортваюць твары,
думкі мрояцца ў цемры нябес,
дасягаем лагодных абшараў,
дзе не чутна ўжо грому калёс.

Мы ўжо там, дзе спываюць багіні,
дзе свавольна смяюцца багі,
дзе спакусаю водар маліны,
дзе ніколі яшчэ не былі.

Патанулі ў той асалодзе,
у якой не разгледзіш віны,
на абодвух адно асяроддзе,
ці паўторыцца гэта калі.

Колькі цягнецца гэтае шчасце,
я не ведаю, колькі ўжо год,
можа трэба хутчэй пакласці
канец плыні нашых прыгод.

Я кахаю цябе, каралева,
адпускаю ў цемру начай,
адпускаю цябе, каралева,
каб калісьці вярнуцца яшчэ.

1998 г.

Уладзімір Васько

*Іншы раз яна
свядома плаўна пахіляла
сваю галаву набок, і
тады яе чорныя густыя,
як дым ад полымнае
мазуты, валасы казы-
талі Коску твар і ён,
бядотнік, аж млеў, рас-
таваў на вачах, бы
цукар. А яна сама сабе
засякла: папалася ры-
бка! Цяпер толькі б не
саравалася з восціка. І
рыбка не саравалася...*

Знаёмства

(Урывак з аповесці

“Не згіне на зямлі чалавек”)

За пятнаццаць год пражывання ў горадзе Коска прывык да цывілізаванага побыту, да вулічнай мітусні, шуму машын, мноства крамаў, прыгожых вітрын і зараз не хацелася з усім гэтым развітвацца. Адчуванне было такое, бы выпадала з сэрца штосьці саме дарагое і любае. Праходзячы каля інтэрната, у якім ён некалі жыў халасцяком, Коска неяк не на жарты расчуліўся. Ён авбёў позіркам вокны пяціпавярхавой будыніны, спыніўся на сваім акне, якое размяшчалася на другім паверсе, як раз насупраць уваходу ў інтэрнат, і прыгадаў, колькі там прайшло незабыўных вечароў у іх вясёлай халасцяцкай кампаніі, колькі было выпіта віна, прагаворана пра дзяўчат. Здаецца, той пакой, у якім яны жылі, ніколі не ведаў суму. Хлопцы падабраліся здаровыя,

ад лідескіх муроў улюбёныя ў жыщё, пры магчымасці ні ў чым сабе не алмаўлялі. А ўнізе, дзе размяшчаўся чырвоны куток, па вечарах – у суботу і нядзелью – праводзіліся танцы. На адзін з такіх вечароў як раз і прыйшла яна, Анюта, ягоная сённяшняя жонка, якая толькі што выкінула яго са сваіх апартаментаў і сказала, каб больш дамоў не вяртаўся.

Тады, ён добра помніць, авбясцілі дамскі вальс, і яна запрасіла яго на танец. Укормленая, грудастая, дыхаючы цяплом і жарам, яна щыльнастакі прыпала да яго – і хлопец нібы захмілеў ад буйнай жаночай ласкі. Па заканчэнні танцу ён нават раскланяўся перад ёю, выказваючы гэтым сваю ўдзячнасць за такую яе ўвагу і цеплынно. Сыйшоўшы ў кут, Коска не раз прыкімчаў, як яна стрыкала ў яго бок сваімі чорнымі агністымі вачыма, і нават пабойваўся, каб яе ў яго не перахапілі. Як толькі пачынала гучэць музака, ён асцярожна, бы кот да мышы, краўся між хлопцаў да яе і запрашаў на танец. Не адмаўляла.

У час спакойнага танцу, калі Коска ня смела, бы саромеўчыся яе, распачынаў абы-якую размову, яна ахвотна падтрымлівала яго і падагравала. Пры гэтым яе сакавітая пульхныя вусны і чорныя агністыя вочы канчатковая парапанілі яго ў самае сэрца. Іншы раз яна свядома плаўна пахіляла сваю галаву набок, і тады яе чорныя густыя, як дым ад полымянае мазуты, валасы казыталі Коску твар і ён, бядотнік, аж млеў, раставаў на вачах, бы цукар. А яна сама сабе засякla: папалася рыбка! Цяпер толькі б не сарвалася з восціка. І рыбка не сарвалася: у гэты ж вечар амаль на край горада Коска паплёўся за Анютай.

А на двары стаяла суворая марозная зіма. Пухкі снег на дрэвах і зямлі іскрамі пабліскваў у святле вулічных ліхтароў і казытаў яго ўяўленне аб шчаслівым сямейным жыцці. Іншы раз Коска падтрымліваў Анюту і нават цягнуўся да яе вуснаў, каб пацалаваць яе, і хоць яна спрыгна выкручвалася, пах французскіх парфумаў ад яе твару і пясцовага кайніра раскладваў Коску на лапаткі.

У сваю кватэру на першы раз Анюта яго не пусціла, але калі дзвярэй, на лесвічной пляцоўцы, з паўгадзіны з ім пастаяла. Размаўляла паўшэптам: баялася, мабыць, каб не начулі суседзі.

Ён і яшчэ рабіў некалькі спроб пацалаваць яе, але яна ўсё выкручвалася. А на развітанне сама такую ўляпіла яму буську, што ў Коскі аж вочы на лэб палезлі.

Апамятаўшыся ён запытаў:

- Як нам далей быць?
- Можаш пазваніць мне па тэлефоне 2-45-45.
- Во, як раз добра запамінаць. Я з сорак пятага года нараджэння.
- А двойка? – усміхнулася яна. – Мабыць, на “двойкі” займаўся?
- Усяго хапала.
- І ўсё ж цікава ведаць, - занепакоіўся Коска, - гэта твой хатні тэлефон ці працоўны?
- Працоўны, - адказала яна. – Я працую ў швейным атэлье. Мяне там паклічуць.
- Шпулька значыць?
- Ну навошта так ганьбіць маю прафесію? – акругліла вочы Аньота. Коска папрасіў праbabчэння.
- З мінуту пастаялі моўчкі, углядаючыся адзін аднаму ў вочы. Коска і не ведаў, што рабіць напрыканцы: ці проста так паварочвацца і ісці, ці зрабіць яшчэ адну спробу пацалаваць Аньоту. Выручыла яго яна сама:
- Ну ўсё... На сёння хопіць.

Яна дастала з кішэні паліто ключык і адамкнула замок. Пераступіўшы парог, зрабіла артыстычны жэст рукою і міла прамовіла:

- ЧАО...
- ЧАО, - адказаў Коска, мала на той час яшчэ цямячы, што абазначала гэтас слова.

Ён спускаўся ўніз па лесвіцы, бы падымайця, у душы, у гору, да свайго шчасця.

А на двары ўсё таксама хораша пабліскваў срэбнымі іголкамі пушысты снег, яшчэ ярчэй трымцелі ў небе морозныя зоркі, і ўсё гарэла і спявала ўнутры Коскі. Ён адчуваў, як гарыць яго твар, як гараць яго мазолістыя рабочыя рукі, і як прыемна пахнуць яны дарагімі французкімі духамі.

Ішоў Коска дамоў, нібы п'яны кот, які нанюхаўся на балоце дурманнай валяр'янкі. А ноччу ён адчуваў на сабе дотык гарачых грудзей Аньоты, яе прыемнае духмянае дыханне і ўсё той жа раздражняльны пах французкіх духоў...

Ад лідскіх
муроў

Валянцін Таўлай

*Ідзе за годам год,**Сівеюць людзі, хаты, -**І ўсё ў ярме народ,**А над шляхамі – краты.**І ўсё фарбуюць брук**Крыві ахварнай плямы.**Чуваць астражнай**брамы**На ўсю краіну грук.*

* * *

Гэта ўсё – знаёмыя шляхі.
 Аглянешся – затанулі ўдалеч.
 На адных – палын расце глухі,
 На другія – зоры ападаюць.

Пры юнацтве, што здалёк звініць,
 І арлы садзіліся ахвоча,
 Часам – каб да лёту заманіць,
 Часам – каб выдзёўбаць вочы.

Але мы, улюбіўшыся насмерць
 У шляхі, пракладзеныя ў заўтра,
 Навучылі песню разумець,
 Што ў змаганні і загінуць варта.

Вокам на шляхі куды ні кінь, -
 Тлеюць косці звестуноў
 прадвесня
 І ляжаць жалобныя вянкі
 Анямелых з болю
 верных песенъ.

Не даклічацца ніякая вясна, -
 Голос расплывеца
 ў чыстым полі,
 Не збудзіўшы стомленнага сна
 Змагароў, загінуўшых за волю.

Але хай высокі маладняк
 Боль магіл кране
 карэннем шчырым, -
 І насустрач заўтрашняга дня
 Нашы песні зазвіняць
 з-пад жвіру.
Ліда, 1941г.

Від лідскіх
мэроў

* * *

Ідзе за годам год,
Сівеюць людзі, хаты, -
І ўсё ў ярме народ,
А над шляхамі – краты.

І ўсё фарбуюць брук
Крыві ахвярнай плямы.
Чуваць астрожнай брамы
На ўсю краіну грук.

І маці не адна
Глытае моўчкі слёзы:
Зноў сына па дарозе
Пагналі ў кайданах...

Ад гэтае пары
Ўдавою тужыць ніва,
Каню гнядую грыбу
Расчэваюць вятры...

Мо вернецца, мо згіне
Таварыш дарагі,
Услед за ім другія
Ўзняліся, як сцягі.

Той самаю дарогай
Яны вядуць народ,
І ўжо да перамогі
Бліжэй на цэлы год.

в. Рудаўка

1 студзеня 1929 г.

Напрадвесні

Уздыхнулі Нёмана грудзі:
- Вясна будзе! Вясна будзе! –
Покліч скалыхнуў паветра,
Адгукнуўся ў пушчы нетрах,
І расплыўся, і загінуў...

Наўздангон – свой покліч кіну:
Рэхам хай плыве шырокім,
Несучы прывольна, лёгка
І мяне на гулкім крыллі...

Жаўрукі асерабрылі
Сцежку сонечнаму ранку...
Жаўруковыя вяснянкі –
Быццам звонкія праменні...

І стаю я ў захапленні,
Неразгаданным і новым,
Поўны цёплае любові,
І гатоў гарэць, загінуць
За вясну маёй краіны...

Радасна ўздыхнулі грудзі:
- Адчынійце хаты, людзі!
- Адчынійце сэрцы, людзі!
- Вясна будзе! Вясна будзе!

Вільня, 1928г.

Із лідскіх
муроў

Настаўніку

Малой сястрычцы

Стаяць ля маладых гадоў,
Ля чалавечага дзяцінства –
Вялікі гонар, светлы доўг
Настаўніцтва і мациярынства.

Пакуль, сястрычка, падрасцеш
І шлях пратопчаш свой жыццёвы, –
Напамяць вывуч гэты верш,
Які складаю шчырым словам.

Спачатку ў сэрцах прабудзі
Цягу і смагу да асветы,
Пасля – задуманых вядзі
Аж да крыніцы чыстай, светлай.

Не зразумееш мо мяне –
Пішу табе яго навыраст,
Я знаю: гэты дзень міне,
З якога верш сягоння вырас.

На ростані шляхоў-дарог,
Абвеяных паходным пылам,
Народ навекі нам збярог
Крыніцу мудрасці і сілы.

Магчыма, толькі ён адзін
І астанецца жыць на памяць,
Як рэха дальняе гадзін,
Што сэрца мне гнятуць і раняць.

Ты чэрпаць навучы з глыбінь
Жывучую воду рукою,
Каб наш народ і край любіць,
Мудрэй і харащэй душою.

Тады, сястрычка, успамяняй
Ўсіх, хто з бою не вярнуўся,
Каб намі выясненыя дні
Зноў паплыві над Беларуссю.

в. Ваўкаўічы,
23 жніўня 1942г.

Ліда,
23 лютага 1943г.

Родная мова

Людміла Шот

*Родная мова,
нібы крыніца
з чыстай
студзёной вадой,
быццам раса
серабрыца,
ажыўляе ўсё раніцой.*

*Родная мова –
голос матулі,
кожнае слова
з далёкіх часоў.*

Родная мова,
нібы крыніца
з чистай
студзёной вадой,
быццам раса серабрыца,
ажыўляе ўсё раніцой.

Родная мова –
голос матулі,
кожнае слова
з далёкіх часоў.

Яна, як вясёлка
на небе ззяе,
гучыць, як песня,
ў сэрцы майм.

Хто не кахае яе,
той не знае
ўсёй прыгажосці
мовы маёй!

* * *

Птушкай хачу я стаць,
Каб узляцець высока.
Птушкай хачу я быць,
Каб паляцець далёка.

Хачу я маленькай быць,
Каб мама была маладая.
Не трэба ў госці хадзіць
Туды, дзе яна чакае.

ДЛЯ
ЛІДСКІХ
МУРОЎ

ВЕРШЫ ДЛЯ ДЗЕТАК

Матыльком мне б пархаць
Найпрыгажайшым у свеце,
Толькі адна бядা,
Каб не злапалі дзеци.

Някепска і зорачкай быць,
Толькі б бліжэй да месяца,
Карагоды вадзіць
З ім на небе хочацца.

А можа звыклым рамонкам?
Хто небудзь сарве, паварожыць,
З бялюсенькім пляўсткам
Хай шчасце ў хату ўваходзіць!

Свецяць на небе зорачкі –
Маленькія агеньчыкі,
Нібы ў руках ліхтарыкі,
Тримаюць чалавечыкі.

Усе яны прыгожыя
Пры добрым надвор’і,
І бачна, як сузор’ямі
Водзяць карагоды.

Карагод Мядзведзіцы,
Стральца і скарпіёна...
Можа гэта дзеци?
Бо іх вельмі многа.

Дзеци, на планете --
Блакітнага неба,
Як вы там жывеце?
Вам, пэўна, пра нас вядома!

* * *

Люблю бацькоў,
сваіх дзяцей,
люблю я сонечны праменъ.
Шумлівы лес,
пахучы бэз,
за загуменнем ядлавец.

Люблю я снег,
люблю я дождж...
вось бы ўзляцесь
мне да нябес.
Усё жывое зберагчы
і даць спакой
маёй Зямлі!

* * *

Зіма!
Можа паведаміш,
куды адыходзіш ты?
Я так прывыкла,
ты ведаеш,
да тваёй белізны,
да тваіх маразоў
з завірухамі
з шчодрымі снегападамі,
да вакол з узорамі,
з гурбамі непраходнымі,
катка калія хаты,
дзяцьмі што багата!
Лыжнёй на ўзлеску,
па беразе рэчкі...

Скажы!
Куды адыходзіш, зіма?
Калі вернешся,
я знаю сама!

пытаюся, усміхаюся,
з Ірынкай забаўляюся.

Ганна Рэлікоўская

Ірыначка мне кажа:
“Я ўся была ў сажы,
я мыла свае шчочки,
і вушкі два, і вочкі.
Я ручкі доўга мыла,
аж не хапіла мыла”.
Якая малайчынка,
Дзяўчынчака – Ірынка!

Бацькоўскае шчасце

Як птушаня ў гняздзечку,
як кураня да курыцы,
дзяўчынчака ў пасцельцы
бліжэй да мамы туліща,
сваёй маленъкай ручкаю
за шыю абдымаецца.
Магчыма, гэта шчасцем
бацькоўскім называецца.

Чамучка

Язычок той не прыціснуць
і пытанняў не спыніць:
Чаму дожджык раптам сціхнуў?
Чаму сонейка не спіць?
Чаму вокны адчынлі,
напусцілі камароў?
Чаму супу наварылі
з памідораў, буракоў?

Чысцюля

“Ірынчака, Ірынка,
маленъкай дзяўчынка,
дзяўчынка-шчабятушка,
ці мыла свае шчочки?
Ці мыла свае вочкі?”

Па дарожцы будзе бегаць
то ўзад, то ўпярод.
Чалавек усё хоча ведаць,
бо яму ўжо пяты год!

До літніх
мурор

Днём ясным для цябе
заўжды два сонцы
свекляць

І вабяць да сябе
сваёю пекнатай,
А ноччу - поўні дзве,
бо для цябе на свеце
Нікога больш няма,
апроч Багіні той.

Ігар Воран

БАГІНЯ

музыка і слова Ігара Ворана

пераклад Міхася Мельніка

Грыч - ніц - кім ліс - цем а - ху - тай стан Ба - гі ^ш Ды -
з зор - на - га лаж - джу і кро - не - лек ра - сы. З бла -

I. Kas -

Ігар Воран ————— **СПЕЎНІК**

Від лідських
мурорів

Кі - ту ад ня - беc
 чыр - ва - ні ра - бі - ны
 пяш -

па - да - ры кал - ле
 ня - ба - ча - най кра - сы
 пяш -

ЧОТ - на - ю ру - ко - ю
 з пен - на - га пры - бо - ю⁺
 дат -

кні - ся да я - се та - кіх ча - роў - ных рук
 пра -

ник - ні - ся на - век лю - боў - ю не - зям - но - ю
 да

по - зір - ку ва - чэй i па - лы - мя - ных губ.

Вет - ра це - ці -вой на - цяг - ну - тай гул - лі - ва хай

вы - пус - ціць стра - лу на - пе - вам са - лаў - я

па - юспы - тай - ці - вы ас - ко - міс - ты - п'ян - лі - вы мя -

до - вы смак люб - ві, та - ем - нас - ці быц - ця!

БАГІНЯ

Кастрычніцкім лісцём ахутай стан Багіні
 Ды з зорнага дажджу і кропелек расы
 З блакіту ад нябёс і чырвані рабіны
 Ёй падары калле нябачанай красы.

Пяшчотнаю рукою з пеннага прыбою
 Даткніся да яе такіх чороўных рук,
 Пранікніся навек любоўю незямною
 Да позірку вачэй і пальмовых губ!

Днём ясным для цябе заўжды два сонцы свецяць
 І вабяць да сябе сваёю пекнатой,
 А ноччу - поўні дзве, бо для цябе на свеце
 Нікога больш няма, апроч Багіні той.

І з траваў лугавых, вясёлкавага лета,
 Прывабны сшыт кілім і кінь к яе нагам.
 Застыў дрымучы лес у мантую адзеты,
 Прыстанішчам уzech няхай паслужыць вам!

Паветра, цецвой нацягнутай гулліва,
 Хай выпусціць стралу напевам салаўя,
 І паспытаіце вы аскомісты, п'янлівы
 Мядовы смак любві, таемнасці быцця!

Петр Калбыка. Нарадзіўся ў в.Шынкоўцы, што пад Астрына, былога Лідскага павету (зараз Шчучынскі раён) у 1926 г. Вучыўся ў Шчучынскай беларускай настаўніцкай семінары. Загінуў 6 лютага 1945 г. ва Усходняй Пруссіі. Вершы друкуюцца ўпершыню.

Данута Бічэль. Нарадзілася ў в.Біскупцы пад Лідай у 1937 годзе. Скончыла Гарадзенскі педагогічны інстытут. Настаўнічала. З 1982 года працуе ў Гарадзенскім педагогічна-археалагічным музее, з 1995 года - дырэктар музея Максіма Багдановіча ў Горадні. У 1999 г. звольнена. Старшыня Гарадзенскага аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Выдала зборнік вершаў «Дзяячы сэрца» (1961), «Пераплёткі» (1968), «Нёман ідзе» (1964), «Дагані на кані» (1973), «Габрынка і Габрусь» (1985), «Гараднічанка» (1993), «Снапою» (1999), «Нядзелька» (1999). А зборнік «Ты - гэта ты» (1976), гэта працяг літаратурных дыялогаў з Васілем Быковым і Ларысай Геніюш. За зборнік «Дзе ходзяць басаножі» (1983) - атрымала дзяржаўную прэмію Беларусі. Жыве ў Горадні.

Вера Ляцецкая. Нарадзілася ў вёсцы Язвіны Уздзенскага раёна, Менскай вобласці. Скончыла Менскі польскі педагогічны каледж. Працавала настаўніцай беларускай мовы і літаратуры. Жыве ў Лідзе. На пенсіі.

Юры Карэйва. Нарадзіўся ў 1954 годзе ў Лідзе. Скончыў філфак Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я. Купалы. Настаўнічаў. Друкаваўся ў рэспубліканскім перыядычным друку, зборніках пазэй «Шлях» і «Кола».

Дзяніс Летуновскі. Нарадзіўся 21 красавіка 1981 года ў Лідзе. Піша на рускай мове. Першыя вершы створаны ў 9 год. Друкаваўся ў рэспубліканскай і мясцовыx пераёдыхах. Аўтар кніг вершаў «Вечнасць» (1996 г.), «Працяя» (1997 г.), «Я застаюся з табою» (1999 г.). Аўтар дзесяткаў песень. Студэнт Літаратурнага інстытуту імя М. Горкага (Масква). Падрыхтавана да выдання кніга вершаў «Рубеж тысячагоддзя».

Віктар Бачароў. Нарадзіўся ў 1950 годзе ў горадзе Краснаярску. Скончыў філалагічны факультэт педагогічнага інстытута імя Я. Купалы. Працуе дырэктарам сярэдняй школы ў г.Ліда. Аўтар пяці зборнікаў пазэй і прозы.

Аркадзь Мігдал. Нарадзіўся ў Лідзе 11 сакавіка 1911 года. З 1943 года па 1945 год працаў ў Інстытуце фізічных проблем АН ССР, у 1945-71 гг. у Інстытуце атамнай энэргіі, з 1971 года у Інстытуце тэарэтычнай фізікі АН ССР. З 1944 года - прафесар Маскоўскага інжынерна-фізічнага інстытута. Член-карэспандэнт АН ССР (1953), акадэмік АН ССР (1966). Памёр у Маскве 9 лютага 1991 года.

Іван Гушчынскі. Родам з вёскі Парэчча Лідскага раёна. Скончыў Гарадзенскі педагогічны інстытут імя Янкі Купалы. Жыве і працуе ў Лідзе. Друкуюцца з 1974 года.

Юля Гушчынская. Нарадзілася 15 лютага 1988 года. Вучаніца 7 класа Мінойтаўскай сярэдняй школы.

Друкуюцца ўпершыню.

Мікола Лазоўскі. Нарадзіўся 20 лютага 1926 года ў в.Лазяны Лідскага раёна. Самадзейны мастак. Друкуюцца ў перыядычных выданнях.

ад лідскіх
муроў

НАШЫ АЎТАРЫ

Міхась Мельнік. Народзіўся 7 лістапада 1949 года ў вёсцы

Майсевічы Аспіновіцкага раёна Магілёўскай вобласці. Скончыў філалагічны факультэт Гарадзенскага педагогічнага інстытута імя Я. Купалы, працуе викладчыкам беларускай мовы і літаратуры ў Лідскім дзяржаўным педагогічным каледжы. Выданік адукацый Рэспублікі Беларусь.

Вершы, публіцыстычныя і літаратурна-крытычныя артыкулы друкаваў у розных перыядычных выданнях, выступаў на радыё і тэлебачанні. Аўтар паэтычнага зборніка "Скрыжаванне" (Мінск, МФ "Беларускі кнігазбор", 1996 г.)

Ян Часот (1796-1847 гг.) Народзіўся ў маёнтку Рэпіхава каля в. Крывошын Ляхавіцкага раёна. Вучыўся разам з А.Міцкевічам у Наваградскай дамініканскай гімназіі, затым - у Віленскім універсітэце. Адзін з заснавальнікаў таварыства Філаматаў. Займаўся зборам беларускага фальклору. Аўтар шасці тамоў «Вясковых песень з над Нёмна і Дзвіны» (Вільна 1844-1846 гг.), у якіх змясціў каля 40 арыгінальных твораў на беларускай мове.

Алесь Стадуб. Родам з Меншчыны. Дзесяць год кіраваў мастацкім харавымі калектывамі. Працаўваў у сродках масавай інфармацыі. Зараз - у сістэме адукацыі. Жыве ў Лідзе.

Даўно выступае ў абласным і рэспубліканскім друку.

Зміцер Шах. Народзіўся 25.11.81 году ў Менску. Бацькі: маці – дзіцячы ўрач, бацька – інжынер тэлеграфу. Амаль усё жыццё пражыў у Лідзе. Скончыў школу № 11. Даэзний займаецца з 8-га класу. Зараз – студэнт Гарадзенскага Дзяржаўнага Універсітэту імя Я. Купалы (матэматычны факультэт). Друкаваўся ў «Лідскай газеце» і часопісе «Онікс». З яўлецца галоўным рэдактаром газеты «Lida Ekh».

Уладзімір Васко. Народзіўся ў в. Ліпчанска Шчучынскага раёна, скончыў Гарадзенскі педінстытут імя Я. Купалы. Працаўваў дырэкторам сярэдняй школы на Дзяялаўшчыне, у рэдакцыі Дзяялаўскай раённай газеты «Перамога», намеснікам рэдактара «Лідской газеты». Аўтар кніг паэзіі «Прасветленнасць» і «На небасхілах берагаў». Друкаваўся з рэспубліканскім перыядычным друку.

Валянцін Таўлаці. Творчая біяграфія - з'ява многіх адносінах незвычайная. Паэт праішоў кароткі, змястоўны, яркі, але не лёгкі жащёў шлях. Як паэт ён сфармаваўся на падпольнай работе ў Заходній Беларусі. Ен напісаў не так многа. Калі яму было дзесятніцаў год выйшаў першы верш (1928 г.). Каля сямі год ён прасядзеў у польскіх астрогах і некалькі год быў на падпольнай работе на часова акупіраванай тэрыторыі.

В. Таўлаці харкатарам свайго даравання - лірык. У сваёй працы не цураўся і такіх жанраў як нарысы, літаратурна-крытычныя артыкулы: «Катоўцы», «Ворагу не ўячы ад расплаты», «Людзі вольнай Беларусі». В. Таўлаці праішоў свой творчы шлях, як мужны паэт-рэвалюцыянер, як адданы патрыёт.

Людміла Шом. Народзілася 01.07.1951 годзе ў в. Копанькі Гарадзенскай вобласці. Закончыла Гарадзенскі Дзяржаўны Універсітэт імя Я. Купалы, па спецыяльнасці матэматык. Працаў выхавацелем у дзіцячым садку № 25 станцыі Ліда.

Ганна Рэлікоўская. Народзілася 8 ліпеня 1964 года ў вёсцы Кянцы Лідскага раёна. Пасля восьмігадовай школы скончыла Ваўкавыскую педагогічную навучальню, а затым, завочна, гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта. Працаўвала настаўніцай пачатковых класаў. Зараз - настаўніца гісторыі. Жыве ў Лідзе.

Друкавалася ў перыядычных выданнях.

Ігар Воран. Народзіўся ў 1963 годзе. Працуе ў Лідскім Гарадскім палацы культуры. Таленавіты кампазітар. Аўтар шэрагу музычных тэкстаў, у тым ліку - на уласныя паэтычныя творы. Дыпламант і лаўрэат некалькіх абласных і рэспубліканскіх конкурсаў. Адзін з вядучых выканаўцаў папулярных кампазіций, саліст тэатра «Ліда-Мюзікал».

3-5 СПАДЧЫНА. Пётр Калбыка.

Менск - сталіца майго краю. На дзень імянінаў.
Успаміны

6-8 ГАСЦЁЎНЯ. Данута Бічэль.

Малая (аповесць).

9-11 ГАСЦЁЎНЯ. Вера Ляцецкая.

Мой славуты зямляк (апавяданне)

З Новым 2001 годам! Аб узросце. Праз трыццаць год.

12-15 ПАЭЗІЯ. Юры Карэйва.

Святла гаючага выток... Родная мова. Белая книга. Венер
вярнуўся ў даліну... Нібы прачинуўся ты... Малітва да мамы.
Памяці мамы.

16-18 НОВАЕ ІМЯ. Дзяніс Летуноўскі. ПАЭЗІЯ.

Нібы й няма зімы... Ні верніцтва кус, ні акр Вероны... У нябёсы
гледжу з-пад рукі... Я пад шэраю зоркай самотна...

19-22 ПРОЗА. Віктар Бачароў.

Фотаздымак, што застаўся толькі ў памяці
(апавяданне).

ПАЭЗІЯ. Віктар Бачароў.

Сусед. Калі ласка, выкінь тло... У полі.

Лістапад.Лісталёт.Лістабой... За поўнач зімой я... Леаніду Вінніку...

23-26 ПАЭЗІЯ. Іван Гушчынскі

Вяртанне ў любы сэрцу краі... Дома. Лета. Ліпень. Нядзеля.
Там, за лугам, гарюнік грае... Ранак. Эскіз. Зорка мая. Аб
усім... Сябру.

27-34 ПУБЛІЦЫСТЫКА. Аркадзь Мігдал.

Да партрэта Андрэя Сахарава.

35 НОВАЕ ІМЯ. Юля Гушчынская. ПАЭЗІЯ.

Зімовы настрой. Дзень добры, вясна!

36-38 НОВАЕ ІМЯ. Мікола Лазоўскі. ПАЭЗІЯ
Частушкі.

ЗМЕСТ

9-40 ПАЭЗІЯ. Міхась Мельнік.

Ад лідескіх Іду... Адзін... Дожедж за акном імглісты... Дотык... У майго кахрання...
муроў

Помню выразна. Нават цяпер я... З табою не кахранне - гора... Ты
чаго сумуеш... Стаяць, нібыта здані... Роднае неба.

41-51 БАЛАДЫ. Ян Чачот.

Песні пра дауніх ліцьвінаў

52-56 ПАЭЗІЯ. Алесь Стадуб.

Даруй. На аўтарыпінку. Крыж. Вечнасць. Эпохі.
Нязгода. Нейтраліст. Спакусы. Напісанага... Спрэчка.
Запрог мяне і сёння... Перад намі бісконцая даль... Не наракай.
Пасмы. Пацалунак. Ах святая твая прастата... З табой
фармальна не чужыя... Горад. Прэм'ера.

57-60 НОВАЕ ІМЯ. Зміцер Шах. ПАЭЗІЯ.

Я не хачу ў дурдом. Я веру. Я зорак з нябёс
не здымая... Жыве Беларусь! Кожны сваё атрымае. Бог
адзін. Дэградацыя. Нерухомасць. Беларусь. Каравана
бяссонае ночы.

61-63 ПРОЗА. Уладзімір Васько.

Знаёмства (урывак з аповесці «Не згіне на
зямлі чалавек»)

64-66 ПАЭЗІЯ. Валянцін Таўлай.

Гэта ўсё - знаёмыя шляхі. Ідзе за годам год.
Напрадвесні. Настаўніку. Малой сястрычцы.

67-68 ВЕРШЫ ДЛЯ ДЗЕТАК. Людміла Шот.

Родная мова. Птушкай хачу я стаць...

Свяціць на небе зорачкі...

69 ВЕРШЫ ДЛЯ ДЗЕТАК. Ганна Рэлікоўская.

Бацькоўскае ў часце. Чысцюля. Чамучка.

70-72 СПЕЎНІК. Ігар Воран. БАФІНЯ

73-74 НАШЫ АЎТАРЫ

Презентация часовника “Ал лідскіх муроў” № 4

Під. Шлях Перуна.

Здымак Артура Ганько.